

Knjiža 6.

Življenje in svet

Štev. 21.

Ljubljana 22. novembra 1929.

Leto 3.

E. Justin: Motiv iz Stare Ljubljane (lesorez)

Nastanek zemeljskih celin

Odkar si je ustvarilo človeštvo natančno sliko o velikosti in oblikah, o splošnem in medsebojnem položaju posameznih zemeljskih celin, ga je zanimalo vprašanje, kako so te celine nastale in da-li je kazalo zemeljsko površje vedno isto lice kakor dandanes.

Premagana naziranja

Že prva geološka raziskavanja so znanstveni svet potrdila v domnevi, da se oblike zemeljskega planeta nepretrgano spreminja in da je bilo v pradavnih časih povsem drugačno, nego je v današnjih dneh in nego bo čez dolga tisočletja. Kjer so valovili nekoč ogromni oceani, se dvigajo danes obsežne kopnine, stare kopnine so se pogreznila na dno nekdanjih oceanov. Tako se je po starejših teorijah približno izobličila sedanja razdelitev kopnega in morij iz pramorja, ki je obdajalo prvotno, v sebi zaključeno praelino. Ta praelina je bila kot masiven čok zasidrana v zemeljsko skorjo in se ni mogla nikamor premakniti v vodoravni smeri. Če se je pa pozneje razčlenila v več celin, ki so med sabo na kakršenkoli način ločene, izvira to samo od tega, da notranje zemeljske plasti tu in tam niso vzdržale njenega pritiska in se je tu in tam pogreznila v globočino, kakor so jo podzemne sile na drugih mestih dvignile v visočino, pri čemer so nastajala njena gorovja. Tam, kjer se je pogreznila, pa jo je seveda preplavilo vodovje morja. Tako je n. pr. nastal ves Atlantski ocean, ki bi bil po tem naziranju samo nekakšen odtok Tihlega oceana. Seveda pa je bilo malo težko dokazati, da ni baš Atlantski ocean nič drugega nego velikanska, z vodo napolnjena vdrtina v nekdanji kontinentalni masi. Vse polno razlogov je govorilo proti tej razlagi, ki je postala tem bolj nevzdržna, ko so rešili vprašanje sploščenosti ob zemeljskih tečajih in so spoznali, da zemlja ni trdo telo, kakor so menili nekoč, temveč plastična, vlačljiva masa, nekako tako, kakor segret pečatni vosek.

Teorija o gibljivosti kontinentalnih mas

S tem dognanjem so se odprle tudi reševanju vprašanja o postanku celin povsem drugačne perspektive. Razločevati so začeli med tako zvanimi celinskimi pločami, približno 100 km visoki-

mi zemeljskimi masami posameznih celin, in globljimi plastmi v zemeljski notranjosti, ki so sicer bolj plastične, a tudi težje od trših kontinentalnih mas. Na teh plasteh plavajo kontinenti zaradi svoje manjše gostote kakor les na vodi — seveda le neprimerno manj gibčno. Bil je velik trenutek v zgodovini znanosti, ko je nastopil nemški geograf, prof. dr. Alfred Wegener, s svojo znamenito teorijo o premikanju kontinentalnih mas, ki jo je izvedel do podrobnosti iz te temeljne sile in ji poskrbel tudi neštevilno, neoporečnih dokazov.

Kaj govori za Wagernejevo teorijo

Iz te množice dokazov posnamemo le nekatere najtehtnejše.

Že prvi pogled na karto zemeljskih celin nas n. pr. pouči o presenetljivi podobnosti med potekom obalnega obrisa obeh ameriških kontinentov na eni in evropskega ter afriškega na drugi strani. Če bi ta obalna obrisa približali drugemu k drugemu, bi se skorajda krila in bi ostali malenkostni prazni prostori le tam, kjer nam skupine otokov, polotoki in druge razčlenjenosti v poteku obale kažejo ostanke pogreznjenih in odlavljenih kopnih delov. Posebno vzhodni, brazilski pomol južnoameriškega kontinenta poteka za čudo podobno vboklini Gvinejskega zaliva v Afriki. To presenetljivo skladnost v poteku obeh obal na zapadni in vzhodni strani Atlantika pa zasledujemo lahko nič manj v njihju južnejših ali severnejših delih. To je dalo Wegenerju tudi glavni povod, da smatra obe strani za nekaj, kar je bilo nekoč spojeno in kar se je pozneje razdružilo le zato, ker se je

Amerika odtrgala od Evrope in Afrike

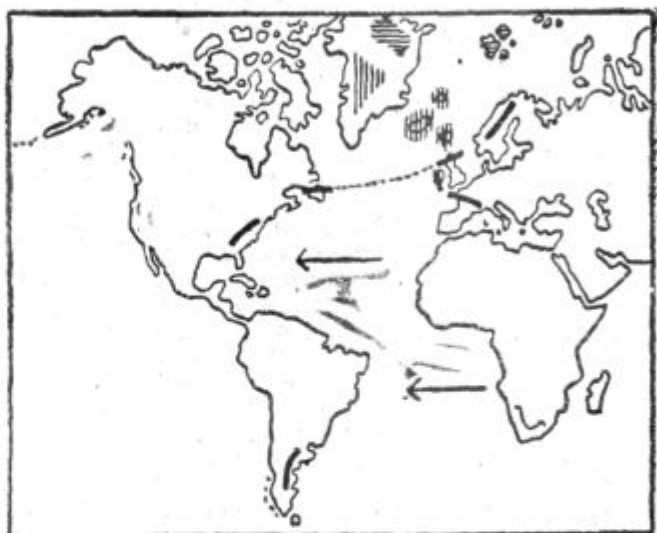
in splavala kot samostojna kontinentalna ploča na nižjih, plastičnih skladih zemeljske skorje v zapadno smer.

Za to domnevo pa govori še polno drugih razlogov morfološke, zoološke in botanične narave. Tako so odkrili v severnovzhodni Grenlandiji iste nenagubane plasti črnega premoga kot na Špicbergih. Tako zvano Kaledonsko gorovje, ki se vleče preko Skandinavije, Severnega morja in Škotske (stare Kaledonije), se nadaljuje v severnem delu ameriške Nove Fundlandije. Alleghanvisko gorovje Zd. držav se končuje ob obali

prav tako nenadno kakor Armoriško gorovje na zapadni obali Irske in Bretonske (stare Armoriike). Kapsko gorovje Afrike se nadaljuje prav tako nepričakovano južno od argentinske prestolnice Buenos Aires. Rastlinsko in živalsko življenje vzhodnih Zedinjenih držav se sklada večinoma z rastlinskim in živalskim življenjem zapadne Evrope. Kot dokaz za podobnost rastlinstva v južni polobli naj navedemo praprotno vrsto *glossopteris*, ki so jo našli kot okamenjeno ne samo v tako zvanih gondvanskih plasteh Sprednje Indije, temveč tudi v

nam dala merjenja geografskih dolžin posameznih točk na zemeljskih celinah in primerjave posameznih rezultatov teh merenj v raznih dobah. Neke točko v vzhodni Grenlandiji so izmerili na primer trikrat, l. 1823., l. 1870. in l. 1908. Med prvim in drugim izmerjenjem so našli razliko 420 m, med drugim in tretjim celo 1190, skupaj približno 1200 m. Za 1200 m se je premaknila ta točka v 85 letih v smeri od vzhoda proti zapadu, v prvem razdobju vsako leto prilično za 9 m, v drugem celo za 32 m! In to niso pomote, ki bi izvirale iz nepopolnega

Na sliki so celine, kakršne so danes. Puščice označujejo smer, v kateri so se odtrgali kontinenti, debele črte pa posamezne dele, ki so prej tvorili celoto.

Avstraliji, Afriki in Južni Ameriki. Nedavno se je vršil v Pretoriji (Južna Afrika) kongres geologov, na katerem so razni znanstveniki na temelju dolgoletnega raziskovanja podali tehtne dokaze, da so vsi ti kontinenti in kontinentalni deli tvorili nekoč enoten kontinent.

Najočitnejše dejstvo: 9—32 m poti na leto

Toda če je neovržena resnica, da so tvorili posamezni kontinenti nekoč enoten kontinent in so se potem odtrgali drug od drugega, da se odpravijo na samostojna potovanja okoli zemeljske oble, tedaj se morajo nahajati pač še dandanes na potovanju?

Da! In neoporečne dokaze za to so

merilnega orodja, kakršno je bilo znanstvenikom v prejšnjih časih na razpolago, kajti v novejšem času so izmerili nešteto drugih zemeljskih točk z najpopolnejšimi aparati in merjenja so ponavljali v določenih časovnih razdajih, vsakokrat pa so se morali preveriti, da so se iste točke za večji ali manjši iznos premaknile s svojih ležišč. Povprečna hitrost tega, za prosto oko nevidnega gibanja znaša 3,5 m na leto, v milijonu let tedaj 3500 km! Če premislimo ta pojav v razmerju s tisočletji in milijonletji, tedaj šele bomo razumeli, zakaj se obraz zemlje tako silno spreminja in zakaj je vsaka zemeljska karta samo nekakšna momentana fotografija neprestano spreminjajočega se izraza v obrazu zemlje.

NAOČNIKI

Pred nekaj leti si je marsikdo pomišljal, ali naj si nabavi naočnike, namesto ščipalnika. Danes že spadajo k eleganci. Dokaz to, da je neki optik sklenil izdelovati raz-

ne oblike. Stekla, doslej okrogla, bodo posemal štirioglasta, kvadratna, osmerokotna ali rombasta. Mislite si omizje, kjer bo slednji gost imel na nosu drugačne naočnike!

Philéas Lebesgue — šestdesetletnik

Dne 26. novembra t. l. poteče 60 let, odkar se je rodil naš prijatelj Lebesgue, o katerem glej »Zis«, knjiga III., str. 424. Ob tej priliki prinašamo iz

knjige *La Bâche dans l'Atre* naslednji sonet v izvorniku in slovenski parafrazi.

L' enfant

Le doux petit Jeannot, qui joue avec sa
mère,
Et qui lutine encor le sein, qui l'a nourri,
Voyant sa grande soeur se baigner dans
l'eau claire,
Accourt vite auprès d'elle et pousse un
joyeux cri.

Vers le trésor qu'il cherche et que plus
rien n'enserre,
Double fruit dont le suc n'a point encor
mûri,
Ses bras que va bientôt secouer la colère
Se tendent d'un transport dont sa lèvre
sourit.

Sa soeur vers lui se penche et se livre,
amusee,
Aux caprices du jeu puéril et mutin;
Du tétin rose et blanc il palpe le satin,

Vide hélas! et sans goût. Pas la moindre
rosée,
Et les pleurs de jaillir, qu'on n'apaisera
plus:
Se refait-on jamais de pareils biens
perdus?

Detė

Loví se z mamó Janček in za nedri
izteza njenimi željno dlani.
Kar sestro staršo uzre v kopeli vedri,
spusti se k njej, radostno zakriči.

Ah ta zaklad, ta dvojni sadež jedri,
ki sok še dolgo v njem ne dozori,
imeti hoče dečko tolstobedri,
sicer bo joj! A zdaj se še smeji.

Sestriča voljno k njemu se okrene,
da svojeglavček malo se vzigrá,
iz rožnobelih grudi posesá.

Vse prazno, brez slasti! Ni kaplje ene.
In solze neutėšene se ulijó:
Kedo nam vrne takšno srečo, kdo?
D. A.

E. F. Lohndorff

Dežela smrti

Bil sem v Himalajskih gorah. Nekaj tednov sem prebil v deltečem vzdušju ten velikanskih gorskih grebenov, čijih iepote ne more podati niti najkrasnejša slika. Delj časa sem živel skupaj z nekaterimi gorjanci, preoblečen v preprostega sina velike majke Indije, ki ne spada v nobeno kasto. Pa se je približala zima, a meni ni prišlo, da bi jo pretolkel v gorah, zasnežen v kolibi in čakal, kdaj bodo prelazi v dolino proti Simli spet prehodni. Koča v kateri sem prebival, je bila poleg še nekaterih družic prilepljena ob strmo reber, ki je pa bila bolj podobna viseči steni prepada. Skoro pod kotom devetdesetih stopinj je stremela v globino, kjer se je v mračne megle zavita divje penila reka, da se je nje zlokobno bobnenje slišalo prav do nas. Onstran so se drug za drugim grmadili ogromni gorski grebeni, spodaj opasani s temno zelenimi gozdovi, proti vrhovom pa čedalje bolj goli, fantastično zgrbančeni in razdrti. Še za njimi pa so se odražale na nebu bleščeče bele kapice in strešice najvišjih gora sveta.

Mnogokrat sem posedal na strehi kolibe nad prepadom. Med tem, ko so moji krivogledi mongolski tovariši poležkovali po ušvihih koštrunovih kožah in kockali, sem pobožno prisluškoval prazničnemu orgljanju Doodarskih gozdov in divji pesmi gorske reke, besneče spodaj v grapi. Neoprezen korak, nerodna kretnja na bi se kot žoga strkljal v temačni prepad.

Potem je prišla ona noč. Mahoma nas je vse zavustil spanec, zakaj neko strašno bobnenje je presekalo tišino ter pregledilo bučanje hudournika. Šele čez delj časa je jelo uho zopet zaznavati šumenje dežja ki je padal neprestano že nekaj dni. Planili smo venkaj, toda bila je tema kakor v rogu in čakati smo morali, dokler ni poenjal dež. Potem so se razkadili oblaki in iz megla je zasijalo krasno jutro.

Strahoma sem se ozrl tiakaj, kamor je kazal z roko eden izmed mož s široko razprtimi očmi in vtiskom groze na obrazu... Tamkaj je stala, prostorna kočja poglavarja in njegove družine. Sedaj je ni bilo več; nemedlo jo je bilo, in niz breg se je od vrha do vznožja, zavitega v rjavkasto soparo, vlekla kot

velikanska rana skoro kilometer široka proga puhteče sveže zemlje. — Usad, čigar bobnenje smo čuli ponoči, je zdrsnil tik mimo naše kolibe. Stotisoče ton kamnja in prsti je ponoči zgrmelo mimo v dolino ter odneslo in pokopalo pod seboj kočjo in družino spečih ljudi.

Sedaj nam je postalo tudi jasno, zakaj reka pod nami več ne besni. Deloma jo je zasulo, deloma pa zajezilo in skopati si bo morala novo strugo, ali se bo pa natekla v gorsko jezero. — Ta dogodek je pospešil moj odhod. Razen tega so me bele glave nekaterih nižjih vršacev opominjale, da je zima že tik pred durmi.

Tako sem se napotil v dolino z nekaterimi domačini, ki so nesli krzno v Simlo. To vam je bilo plezanje. Ob omotičnih prepadih se je vila steza in stokrat sem se čudil, kako sem mogel prilezti navzgor. Pot je vodila preko grebenov in sedel, preko sočno zelenih gorskih livad, kjer so v šopih rasle žametne planinke. Niže doli smo prišli v hladne, šumeče Doodarske gozdove, kjer so med stoletnim drevjem švigale urne veverice nalik rdečim bleskom. Medvedje, jeleni in celo tigri, ki žive tod v izobilju, so nas motrili z dobrohotnimi pogledi in zopet izginili v šumi.

V nekaj dneh smo dospeli do serpentinaste ceste, ki so jo zgradili Angleži in globoko pod nami se je razgrnil cve-toči Hindostan. V Simli sem se poslovil od spremljevalcev, ki so tukaj zamenjali krzno za sol in čaj ter se takoj napotili nazaj v gore, da bi še pred prvim snegom prekoračili prelaze.

Evrovske hiše, cerkve, igrišča za tenis in golf, avtomobili in jezdecji — to je Simla. Tukaj je velik, deloma iz lesa zgrajen hotel, mešanica skrotovičenega budističnega sloga in norveških moti-vov. V Simli preživijo dobršen del leta indijski podkralj s svojim množštevillnim služabništvom in uradništvom. Ostalo prebivalstvo tvorijo Angleži, gorjanci Patani in Kitajci; videl pa sem tudi lamo, kako je sklonjene glave lezel med vrvežem bazarjev, mrmraoč svoj enolični »om mane nadmi om«! V mestu je vse polno bazarjev, kjer prodajajo kitajske obleke, dragocene rezbarije, vaze, kipce in dragulje.

Iz Simle sem poštoval deloma po železnici, deloma peš v vroče nižavje in sem se nenadoma znašel na robu velikkanske indijske puščave Thar. Prav takrat pa je tukaj izbruhnil Nahamari — veliko umiranje —, ki ga mnogočlanska družina indijskih bogov od časa do časa pošlje nad svoje otroke. V teh krajih, ki so drugače precej rodovitni — pridelujejo se koruza, indigo, banane in mangos — je tokrat izostal dež prinašajoči veter monsun in v deželi je zavladala smrt. Vroče, ognjeno-rdeče nebo se je vzpenjalo nad nesrečno pokrajino. Beli trak ceste se je vlekel med črnimi od solnca požganimi polji. Zemlja je bila prep्रेžena s širokimi razpokami in trda ko kamen. Po zraku so se kričaje spreletavale neštete črne jate vran in jastrebov. S sadnega drevja se je osipalo poslednje posušeno in opaljeno listje. Grobna tišina in mrtvaško soparno vzdušje mi je pritiskalo na senca; v pljučih me je peklo in rdeče meglice so mi zdaj pa zdaj zaplesale pred očmi.

Vodnjaki ob cesti so bili suhi, niti vlažnega blata ni bilo na dnu. Imel sem sicer precej vode s seboj, pa sem vzlic temu preišljeval, če ne bi bolj kazalo obrniti se in pobegniti iz nesrečne dežele. Toda neka prokleta neutolažljiva radovednost me je gnala naprej. Izpod mojih sandal so puhali beli oblaki prahu, ko sem koračil po vijugasti cesti. Venomer me je spremljala ista slika: požgana polja, razpokana zevajoča zemlja in nad njo od vročine migotajoči vzduh, prežet z nekim čudnim vonjem — in nikjer nobenega človeka.

Pokrit z debelo plastjo prahu sem se ustavil na razpotju, da si odpočijem. Napravil sem skromen požirek iz steklenice, a prav tedaj mi je mimo glave sfrčala črna jata krokarjev. Naglo sem vstal, preudarjajoč ali naj krenem v to ali ono smer, ko zaslišim za seboj ropotanje. Zavil v goste oblake prahu se mi je bližal velik tovorni avto, do vrha naložen s sodi in zaboji. Pred menoj je ustavil; z njega je stopilo nekaj angleških vojakov s častnikom in vsi so me jeli pozorno ogledovati. S častnikovega obraza je gledala skrb, ko me je kratko vprašal, kam sem namenjen. No, odgovora ni čakal, marveč je brž napolnil mojo pločevinasto steklenico z vodo, mi podaril škatlo sardin, nekaj prenečenca in stekleničico citronine kisline. Potem so vsi zopet zasedli voz in ko

so pognali, sem čul, kako je častnik dejal: »Boga mi, čudim se, da je ta rjavokožec sploh kaj vzel; ta prismojena drhal je tako praznoverna, da rajši pogine lakote in žeje, kot da bi sprejela kako pomoč od belokožca.«

Avto je odpeljal dalje, jaz pa sem jo ubral po drugi poti. Kmalu sem v daljavi uzrl samotno vas. Prvo kar sem zagledal, je bil crknjen domač bivol, na katerem se je gostil kup vran. Malo naprej je ležal drugi, potem dva, nato

Indijski svečenik trpinči telo

sedem in tako naprej. Eden je še stal ob cesti, klavrne postave, tiho mučajoč. Tik poleg njega so v pesku čepele vrane, čakajoč, kdaj se bo zgrudil, da bi mu še toplemu izkljuvale oči. Pri sebi sem imel dolg oster nož, pa sem pristopil in ga mu do ročaja zasadil v vrat. Prav malo krvi se je pocedilo iz rane in ko sem pomočil vanjo prst, sem čutil, da je vroča ko krop.

Zavil sem v vas. Vsepovsod so kričale vrane in v prvi koči sem našel na postelji mrtvega moža. Zraven je

ležala ženska ovenelih prs, držech koščeno roko na mrtvem dečku, ki se je videl ko okostnjak. Njegov obraz je bil ves razkljuvan. Ko sem stopil bliže, je leno sifotal z njega sit jastreb.

Ko sem stopal naprej po vasi, se mi je na vsak korak odkrila ista slika. Sami mrtvi ljudje in živali v vseh mogočih legah in držah, pa zopet umirajoči, sedeči pred vrati z izbuljenimi očmi strmeč nekam v daljavo in čakajoč vdano usojenega jim konca, kakor ukazuje njih prekleta religija. In ptice roparice? Vsepovsod polno vran in jastrebov, ki so se nekateri kričaje spreletavali od plena do plena, drugi pa so se mogli, do sitega nažrti, jedva še plaziti po tleh. Nekaj šakalov je smuknilo okrog oglja.

Imel sem še nekaj vode. Zatekel sem se v prazno kolibo, kjer sem se za silo oteščil. Potem sem si nažgal pipo in kadil drugo za drugo, da bi si nekoliko pomiril živce. Nazadnje sem celo zadremal, a spanje je bilo kot ena sama strašna mora, katere me je rešilo šele jutranje sonce, ki je vzšlo krvavo nad mrtvo vasjo. Tedaj so pridrdrali trije tovorni avtomobili, toda Angleži, ki so prišli prepozno z vodo in živežem, so lahko samo še skopali velik skupen grob, kamor so zmetali trupla in jih zasuli s kamenjem.

Namesto da bi se bil vrnil, sem se napotil še dalje v strašno deželo. Prehodil sem še dve mrtvi vasi in četrtri dan sem napol mrtev od žeje dosegel tretjo, ki je bila tudi polna mrtvih ljudi in živali. Noge so se mi zapletale in jastrebi so me že pozorno motrili s svojimi požrešnimi očmi, nejevoljno zasledujoč vsak moj korak. Spoznal sem, da moram za vsako ceno priti do kake pijače, ali pa poginiti. V skrajni sili mi je prišla na um sicer ogabna toda praktična misel. Urno sem se pognal na polje,

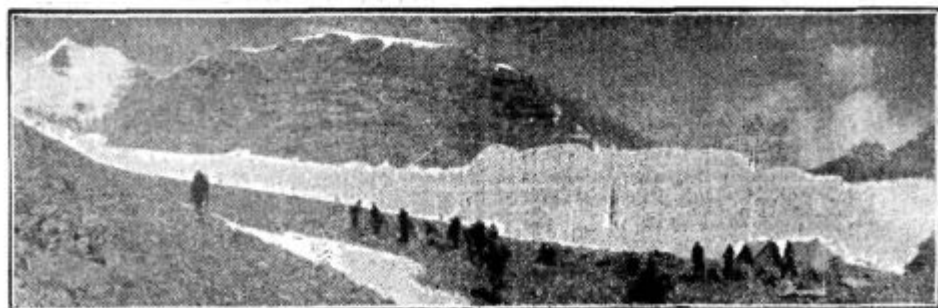
kjer sem kmahu našel, kar sem iskal: Vprežni bivol, ki se je s poslednjimi močmi držal na nogah, je z žalostnimi očmi buljil vame. Potem je skušal zbežati. Zasledoval sem ga. Žival je napela vse sile, kakor da bi slutila kaj nameravam, toda njen tek je bil le še počasno stopicanje. Jaz pa niti tega nisem bil več zmožen; zgrudil sem se na kolena in se tako plazil za njo, tiščeč v zobeh dolg nož. Dva metra od žrtve sem napel poslednje moči in planil pokonci.

Vol se je skušal umakniti, a že ga je zadel moj nož in hropeč se je zgrudil na zemljo. Prisesal sem se z ustnicami na rano v njegovem vratu. Kakor raztopljen svinec je tekla njegova vroča kri po mojem grlu.

Potem sem zbežal iz te pokrajine, preko katere je na črnih vranjih perutih plavala smrt. Prišel sem do reke — mislil sem, da mora biti eden izmed pritokov Sadleča — kjer me je siromašen kmet sprejel pod streho. Tudi tukaj je vladala suša in sredi široke rečne struge je tekel le še kalen potoček.

In vendar je zapihal monsun! — Bila je temna noč. Ležali smo v koči in skušali zaspati v dušeči soparici, ko je zunaj nenadoma zabučal veter. Takoj nato so se od vseh strani začuli veseli glasovi. V cestnem prahu so zacopotali koraki bosih nog, luči so začele švigati sem ter tja po temi — vse je mahoma oživel. Poskakali smo s postelj in hiteli na prag. Vsa vas je bila že na nogah. Ljudje so se smejali in peli. Živina je veselo mukala. Koze so meketale in kikirikanje petelinov se je razlegalo po vasi. Debela vroča kaplja mi je udarila na čelo in gospodar mi je kazal črno steno oblakov, ki se je z neverjetno naglico dvigala iznad obzorja.

Zapihal je monsun ...

Ledenik blizu Mont Everesta

Baltiške države

Baltiške države se imenujejo v zemljepisnem smislu tiste države, ki leže ob Vzhodnem morju, vključeno Finsko, Švedsko ter morda Poljsko in Nemčijo. Z druge strani se z besedo »Balti« — vzlic temu, da sta letonski in litavski jezik baltska jezika — označuje nemško govoreče prebivalstvo Estonске in Letonske. V splošnem pa razumemo pod baltiškimi državami ozemlje nekdanjih ruskih vzhodnomorskih gubernij, torej sedanje samostojne države Litvo, Letonsko in Estonsko. Po velikosti se te države ne razlikujejo znatno druga od druge. Vse skupaj obsegajo kakih 170.000 četvornih km; njih prebivalstvo šteje skoraj 5 in pol milijona. Teh treh držav ne razmejujejo gorovja. Najvažnejši sta dve reki: Memel in Dvina, ki se pri Klajpedi oziroma pri Rigi izliva v morje. Zime so dolge, poletja kratka; toplotne razlike so znatne. Velik del celotnih tal je močvirnat ali pokrit z gozdovi; ponekod pa se raztezajo tudi zelo rodovitna polja. Litva, najjužnejša izmed teh treh držav, meji z Nemčijo, Poljsko in Letonsko. Pot iz Vzhodne Prusije v Rusijo vodi skozi Litvo in poljski koridor. Na severu se priključuje Litvi Letonska in le tej Estonška. Železnice Litve in južne Letonske imajo normalen evropski kolosek, dočim ima tir v severni in vzhodni Letonski rusko širino.

Litavski jezik je soroden letonskemu, vendar se pripadniki obeh narodov ne razumejo toliko, da bi se lahko zabavali med seboj. Oba jezika spominjata na sanskrit stare Indije. Estonci, ki so po vsej verjetnosti mongolskega izvora, so se v 5. ali 6. stoletju naselili v Evropi. Po svoji vnanjosti so podobni Fincem, s katerimi se lahko brez težav jezikovno sporazumevajo. Dva in pol milijona prebivalcev Litve je pretežno rimsko-katoliške vere, med tem ko je 2 milijona Letoncev in dober milijon prebivalcev Estonске po večini protestantov. S stališča vzgoje in kulture zaostajajo katoliški Litavci daleč za protestantskimi Letonci in Estonci. Na Estonskem skoraj ne poznajo analfabetov, v Letonski pa jih je zgolj 12 odstotkov.

Glavno mesto Litve *Kovno* ali *Kaunas* obdajajo z gozdovi obraščeni griči, kar daje okolici slikovit značaj. Mesto po svoji velikosti in vnanji sliki

spominja na veliko rusko vas. V kakih petih letih, ko se bodo zgradile vse palače, ki so v gradnji ali ki jih nameravajo postaviti, bo približno tako kakor je bila bolgarska prestolnica Sofija pred kakimi 20 leti. Prebivalstva pa ima že 95.000 duš; med njimi je večina židov, ki obvladujejo skoraj vso trgovino. Vzlic temu, da Litavci nenehoma zahtevajo od Poljakov Vilno in so jo — dasi leži mesto na poljskem ozemlju — proglasili za svoje glavno mesto, se lahko po živahnem izgrajevanju Kovna sklepa, da bo to mesto ostalo še nadalje sedež centralnih oblasti države Litve.

Riga ni samo glavno mesto Letonske, marveč je sploh najvažnejše mesto ob Baltu. Prvotno je bilo nemško; njegova arhitektura kaže, kdo ga je ustanovil. Krasna katedrala, palače iz rdeče opeke, široki bulvarji in nasadi dajejo mestu bolj tevtonski nego ruski značaj. Pred vojno je štela Riga čez pol milijona prebivalcev. Teritorialne izpremembe po vojni so prisilile mnoge tisoče ljudi, da so mesto zapustili; tako šteje sedaj 350.000 ljudi. Propadanje Rige gre v znatni meri na govaš dejstvu, da njeno naravno zaledje, ki je rusko, producira in troši manj nego v prešlih časih. Kakor Dunaj, je tudi Riga prevelika za državo, kateri je glavno mesto.

Tallin, prejšnji *Reval*, glavno mesto Estonске, se zelo razlikuje od Kovna in Rige. Šteje 120.000 prebivalcev in leži deloma na vodi, deloma pa na hribu. Njegove vegaste in sorazmerno ozke ulice so snažne in lepe. Po mnogih svojih slikovitih koticih, z židovi, ki deloma potekajo še izza časa, ko so tod gospodarili Danci, in s svojo nekaj skandinavsko in nekaj nemško arhitekturo se je Reval razvil iz provincialnega mesta v pravo glavno mesto, ne da bi bil za svojo okolico prevelik ali preveč komercializiran kakor Riga. Za razliko od Rige, čije pristan je vsako zimo nekaj mesecev čvrsto zamrznjen, je pristan v Tallinu ali Revalu skoraj vedno odprt ali se vsaj lahko drži odprt z ledolomilci. Ker je mesto oddaljeno od Leningrada samo kakih 300 km ter je naravno pristanišče za del ruskega ozemlja, se vidi njegova bodočnost zasigurana.

Vse tri dežele, ki jih obravnavamo, se bavijo v glavnem s kmetijstvom.

Če pomislimo, da so prej spadale pod rusko upravo in da jim je ob revoluciji pretela nevarnost prenosa ruskih razmer na baltiška tla, se ne bomo čudili, da so v vseh treh državah bili najnujnejši in najvažnejši zakoni, ki se tičejo agrarnih odnosov. Novi zakoni gredo za zapadno pojmovanje lastninskih odnosov nekoliko predaleč, toda izpremembe so bile tem potrebnejše, ker je bil velik del te zemlje v posesti ruskega, poljskega in nemškega plemstva. Podrobnosti zakonov in ostrož raznih odredb, ki so s temi v zvezi, so precej različne; za vse tri države pa velja v glavnem, da je ondi, kjer so dajali prejšnjim lastnikom veleposestev nominalno odškodnino, ostalo le tem manj zemlje nego tam, kjer niso dobili nobene odškodnine, tudi take ne, ki je ostala zgoli na papirju. Skratka: karkoli že mislimo o agrarni politiki baltičkih držav, velja brez dvoma eno: da je bila taka politika edina pot, ki se je mogla izogniti nadaljnjim nemirom in revolucijam.

Litva, Letonska in Estonska so vsaj na papirju demokratične republike. Nobena nima več ko eno samo zbornico in v vsaki je prezidentova moč zelo omejena. V decembru 1926. je nastal v Litvi vojaško-revolucijski udar, ki je

strmoglavil za kar najožje stike z Rusijo se zavzemajočo liberalno-socialistično vlado. Od tedaj do zadnjih mesecev je imela Litva diktatorja v osebi profesorja Woldemarasa, ki je bil v času mirovne konference ministrski predsednik in ki velja za eno najvplivnejših osebnosti v tej državi.

V Letonski in Estonski poteka politično življenje v znamenju običajnih strankarskih bojev; v prvi državi imajo kar 27 strank, v drugi pa kakih deset. Zaradi tega se vlade menjavajo skoraj tako pogosto kakor letni časi, pa celo še pogosteje. Na Letonskem je prezident obenem vrhovni vojaški poveljnik, vendar pa sme samo dva meseca zavlačevati objavo kakšnega v zbornici sprejetega zakona; če hoče predčasno razpustiti zbornico, mora odrediti najprej ljudsko glasovanje z »da« ali »ne«. Na Estonskem je ministrski predsednik obenem prezident in ostane na svojem mestu toliko časa, dokler uživa zaupanje parlamentarne večine. Potemtakem je njegovo mesto manj permanentno nego mesto predsednika parlamenta, ki ne more biti razrešen, dokler ne potečejo zbornici ustavno določena tri leta. Vojaška obveznost obstoji v vseh treh državah.

(»The Contemporary Review«)

Tri mesece v avstralski samoti

III

Ob pogledu na nevarno golazen sem kriknil na vso moč. Togo se je takoj predramil in jel lajati, tuliti in tekati sem in tja po sobi. Tedajci plin še enkrat vzplamtj in ugasne; v tistem hipu sem opazil, da se kača plazi k steni in navzgor k stropu. Najbrž je spoznala, da je prebujeni pes nevarnejši od spečega in da stori dobro zase, če bo malo opreznejša.

Iz vžigalice sem napravil na mizi sredj sobe majhen ogenj. Če bi hotel zopet napolniti plinomer, bi zapravil toliko časa, da bi bila kača med tem že po vsej verjetnosti pobegnila. V svitu tega ognja sem razbral, da leži na stropnem tramu; brž sem jo jel s kopjem, ki je viselo na steni, zbadati in jo siliti, da obrne glavo proti meni, kar mi je naposled uspelo. Zdaj sem jo ustrelil. Strelj so zadeli. Čeprav so dolginu precej razbili glavo, se ni str-

moglavil naravnost na tla — vil se je baš nad mizo, kjer so gorele žarnice — marveč se je vlekel kakor mogočna vrv po stropu in potem po steni. Bil je še poln življenja in moči; s koncem repa se je trdno oklepal stropnega trama.

Togo je skočil na mizo in zapičil vanj ostre zobe. Sam sem sunil vanj s puško. Bodel sem ga s kopjem. Lahko si mislite, kako me je zadeva razhurlila. Dolgi tedni samote so mi že precej šli na živce. Ta strahotna, zoprna živa vrv z lesketajočimi se luskinami se mi je videla podoba samega hudiča. V počasi ugašajočem ognju so se počevno-kvadratne risbe na koži zdele kakor oči fantastične pošasti; ko je prasknil ogenj katere vžigalice, so zableščale naravo in preteče. Zahotelo se mi je vpiti. Mislim, da sem res vpil; ne spominjam se natanko, kaj sem počenjal

v teh razburljivih hipih. Iz kačje glave je kapljala v ogenj kri in pokala. Kačja kri! Blazno sem suval v tolsto, dolgo telo; potlej pa sem odložil puško in kopje in ga začel z obema rokama vleči.

Nenadoma je kača popustila in padla na tla kakor mogočna, pošastna gmota; ugasila je ogenj in mi poškropila obraz s krvjo. Prvi hip sem se obupno oklenil podboja, tako oklenil, kakor še svoj živ dan ničesar; zakaj pri padcu se mi je bila golazen ovila okrog roke od lakta do ramena. Z repom se je bila oprijela druge strani mize in se npenjala na vso moč. Vem, da sem zdaj zarjul. Čisto natanko se spominjam, kako sem kričal. Veliki zvitek okoli roke je bil trd kakor železo in nič manj mrzel. Čutil sem, da je malce sluzav. Ohromela mi je tudi pamet. Nagonsko sem se skušal zagrizti z zobmi v pošastno nasilnico. Bilo pa mi je tako, kakor bi hotel ugrizniti jeklo. Z boso nogo sem skušal izriniti rep, ki se je držal mize. Na vse načine sem se trudil, da bi oprostil roko. Zavedal sem se, da je vse to jalovo početje. In vendar sem se mučil še dalje. Pri tem pa je ta hladni, trdi stisk postajal še trši in — kakor se mi je zdelo — mrzlejši. Najbrž so bile tudi bolečine strašne, a se jih v tisti razburjenosti in nepopisni duševni napestosti nisem niti zavedal.

Polovična glava te pošasti mi je visela z roke navzdol in mi je kri venomer curljala na nogo. Sarong se je počasi odpel in zdrknil na nogo; tako vsaj nisem več občutil krvi. Prva ugodna izprememba v mojem položaju; za njo sem bil neskončno hvaležen. Togo je lovil to glavo, jo kdaj pa kdaj ujel in z vso močjo potegnil. Včasih se mi je pri tem naslonil k bosim nogi; občutek njegove toplote je malce ublažil neznosne občutke mraza kačje kože. Ščuval sem psa in ga bodril z vsemi mogočimi besedami, ne da bi štedil s hvalo, ki psu vedno ugaja; zakaj sem to delal, sam ne vem, kajti v istem hipu sem se zavedal, da pes že brez tega stori največ, kar more.

Ko se mi je zdelo, da se oklepam vrat že cele ure — v resnici je vse to, kakor sem se kasneje preveril na uri, trajalo le nekaj minut — in ko se mi je videlo, da se bo roka zdaj pa zdaj zlomila, je jel zvitek slâbeti. Ker se je kača preveč iztezala, se je miza nagnila. Nestvor je izgubljal oporo. Tre-

nutek nato se je miza prevajala, kača je docela popustila in telebnila na tla. Roka mi je postala prosta. Brž sem skočil v spalnico, poiskal žveplenke in eno prižgal. Kača se je počasi plazila skozi glavna vrata na verando. Togo ji je še vedno natezal glavo. Preden se je bila mogla priplaziti ven v travo, kjer se je v rahli temi še precej razločeval njen dolgi pas, sem nekajkrat ustrelil vanjo in ji trgla kos za kosom. Potlej sem se vrnil v sobo, napolnil plinomer in ležal v razsvetljeni sobi do zore; mučil me je mrzličen strah, da se nenadoma zopet pojavj pred menoj ta dolga, ostudno se lesketajoča pošast. Tudi Togo je pogosto skočil iz spanca in zatulil z naježeno dlako, prav kakor da bi si meni nalik zamišljaj kačje šušljanje po papuanski rogoznici na podu.

Ta izkušnja mi je dokaj zmanjšala prejšnje zanimanje za življenje krog mene. Čutil sem, da je abotno živeti v takile samoti, ki ni bila prav nič samotna, marveč polna pošasti in zoprnih živi. Začel sem sovražiti vso svojo okolico in hkrati čutiti silno kopnenje po ljudeh. Moja čuvstvenost je bila na mah tako razbolena, da sem cele ure posedal na obrežju in hrepeneče zrl daleč doli ob obali, kjer se je vil dim z ognjev domačinov. Če sem ugledal kje na širokem morju kakšno ladjo, sem jo nestrpno sledil s pogledi, češ, nemara pa se vendarle nameri proti meni. Toda dimi, ki so se mi videli v trenutku največje vznemirjenosti bližji nego sicer, so ostajali v silni daljavi, in ladja je jadrala dalje, izginjajoč počasi na neskončni morskem črti. Zopet sem se cele ure nevoščljivo in hrepeneče spominjal ljudi, ki sem jih nekoč srečaval v vlakih, omnibusih in tramvajih.

Nekako v začetku četrtega meseca sem doživel prigodo, ki mi je zapustila prav tako neizbrisljiv dojem kakor epizoda s kačo. Bila pa je celo še skrivnostnejša in je za vedno utrdila v meni sklep, da poslej nikdar več ne ostanem dalje časa v odljudeni samoti. Napadel me je namreč moj stari sovrag — novogvinejska mrzlica. Nekaj dni sem se ga pogumno otepal s kininom in drugimi zdravili, naposled pa me je prijel tako silno, da sem moral hočeš-nočeš v posteljo.

Podlegel sem mrzlici že v jutranjih urah; ležal sem ves dan in nadloga je bila od ure do ure močnejša. Kinim mi

Je povzročal bolečine in silovito šumenje v glavi; boril sem se z boleznijo kakor s kačo in šele s solničnim zatonom je nastopilo blagodejno premirje. Ves sem se pogreznil v globoko spanje. Ko sem se zopet zavedel, je prodiral v temačno sobo rahel svit; bil sem od sile slab, tako me je zdelala dvanajst ur trajajoča mrzlica.

O nji pa sem izvedel še neko zanimivost več tednov pozneje, ko se je mudil pri meni kapitan preskrbovalnega parnika. Sedela sva na verandi. Mimogrede je omenil, da je tega dne četrtek. Pa sem ga popravil, češ, motite se, gospod, danes je sreda. Kapitan je trdovratno vztrajal pri četrtku in trdil, da se jaz motim. Tako sva se jela pretekati zaradi malenkosti (niti ne slutite, kaj se človeku zdi važno, če živi nekaj časa v takem okolju!). Da bi ga preveril, sem prinesel svoj dnevnik, kjer sem vsak dan skrbno zapisoval dnevne dogodke. Bilo je to edino moje sredstvo, da vem, kako minevajo dnevi in kakšen čas je; še ponašal sem se, da sem imel toli natančno razvidnost in sem bil malo užaljen, da je ta mož dvomil o zanesljivosti mojega »časomera«.

Toda kapitan je trdno vztrajal in potegnil na dan tako dokumentarične dokaze, da nisem mogel več dvomiti; hotel pa me je še bolj preveriti in je poklical nekaj pomorščakov, da mi povedo, kateri dan v tednu je danes. Tako sem bil razorožen in moj dnevnik je izgubil zanesljivost. Toda imel sem neomajno zavest, da sem zapisoval vsak dan. Red se je ujema! Kdaj neki sem izgubil nevede en dan? Šele pozneje sem rešil to čudno uganko. Ko sem se bil takrat prebudil iz mrzlice, ni bilo to jutro tiste noči, v kateri sem zaspal, marveč jutro naslednje noči. Potemtakem sem preležal v bolezni šest in trideset ur. Nevede sem izgubil dan življenja, in če ne bi vodil dnevnika, se ne bi tega nikdar zavedel. Ali ni človeku tesno pri srcu, če mora živeti v okoliščinah, kjer mu lahko minejo celi dnevi, ne da bi kaj vedel o tem?! To je okolje fantastičnih pravljic . . .

★

Moji fantje so se vrnili nekega dne, ko niso že dolgo posinili solnčni žarki in nisi nikjer videl niti koščka nebesne sinjine. Po nebu so se valili težki oblaki, kdaj pa kdaj je pršel redek,

oster dež in udaril nagel, zloben veter, ki je dvignil pesek na obrežju ter vzel morju njegov lepi blesk; tako je tudi tu zavladal tisti puščobni, žalostni ton, ki je vladal na nebu.

Ne oziraje se na vse to, sem bil tiste dni vesel, tako vesel, da še nikdar v življenju tako. Zopet sem bil med ljudmi, četudi najprimitivnejšimi, kar sem si jih lahko mislil. Njih navzočnost, vsak njih pogled in glas mi je vzbujal nepopisno veselje, kakor si ga čitatelj, ki ni sam doživel tega, še zamisliti ne more. Naša nekdanja kuharica Mary Brownova je tudi prišla in mi zatrjevala, da me ne bo več ostavila; rekla je, da je čisto gotovo vedela za mojo bolezen, ker ima poseben dar, da zaslutj take reči. Možje so se vrnili čisto drugačni: prinašali so mi svežih rib in sadja iz džungle, a jaz sem jim dal tobaka. Togo, ki se prej ni maral družiti s psi domačinov, je takisto razodeval svoje veselje, da je konec samotarenja in da je tudi on — dobil družbo.

Tako se je torej zaključila moja štirinajst tednov trajajoča samota v avstralski divjini. Moji ljudje so se zunaj preverili, da prosto, divje življenje ni več tako kot je bilo nekoč. Na drugem lovišču so našli znatno manj divjačine in sploh hrane; vajeni dobre hrane iz mojih zalog, so se naveličali divjaštva, ki jih je pač zadovoljevalo takrat, ko še niso poznali boljšega življenja. Vrhu tega so v moji službi pozabili marsikaj, kar mora poznati, kdor hoče loviti v džungli in se varovati pred njenimi nevarnostmi.

O življenju »v svobodi«¹ so mi povedali marsikaj zanimivega. Enega izmed njih je že prve dni snedel morsk volk, ko je splaval čez rečno ustje; zgrabil ga je tako naglo, da so tovariši na obrežju videli samo za hip, kako se je pokazala plavuta in kako je z njo izginila črna glava pod vodo; potem ni bilo videti drugega kot široko, rdečo pego na vodi, ki pa je tudi kmalu izginila. Drugega tovariša so našli nekoliko dalje mrtvega s kopjem v prsih in grlu — zločin razbojniškega gozdnega plemena. Po starem avstralskem običaju so prinesli truolo s seboj; bilo je zavito v drevesno skorjo in ga je po večini nosil oče mladega mrliča. Mnogo truda me je stalo, preden sem preveril očeta, da naj ga ne razvija, zakaj hotel je povečati moje sočutje s tem, da bi mi pokazal sledove kopja.

Enega izmed starcev je ugriznila rjava kača; življenje so mu rešili samo tako, da so mu takoj izsesali rano in ga tri dni in noči vzdrževali pokonci. To čudno »zdravljenje« so tolmačili tako, da je živ, kdor stoji pokonci. Imeli so tudi druge nepravilne, ki so jim vzbujale žalostne spomine na »svobodo«.

Pripovedovali pa so mi tudi vesele prigode, ki so še bolj značilne za te primitivne ljudi. Tako se je vse moje taborišče na ves glas grohotalo, ko je kdo pripovedoval, kako je neki fant spal tako blizu ognja, da so mu z ene strani zgoreli lasje. Njegovo obličje je bilo zbog tega tako čudno, da se ni mogel ubraniti smehu, kdor ga je videl takega; poslej so ga zbadali s šaljivimi imeni, ki so ga vselej hudo raztogotila. In še tisto, kako sta se neko jutro zbudila mož in žena in opazila, da se je ponoči njuna bajta sesula in zvalila na njiju; okoli tega čudnega prizorišča se je zbralo vse pleme in možje so ju poredno ščegetali po podplatih, vprašujoč, kako neki jima ugaja toli obilna odeja. Vsekakor, zadeva, ki bi utegnila biti za to dvojico usodna (čeprav ne primerjajmo te bajte niti z našo najprimitivnejšo kočo!), se je videla vsem na moč smešna. — Potem spet ono o možu, ki je ne vede stopil na žerjavico in ondi nekaj časa stal, ne da bi se bil ozrl pod noge: toli trdo in žuljevo kožo je imel na nogah. Pa ne da bi moža kdo opozoril, vsi so se delali, kakor da nič ne vidijo, zakaj tako naključje se jim ne videlo prvovrstna šala. Ko so mi pripovedovali to prigodo, jih je lomil tak smeh, da sem šele po daljšem času razumel, kaj prav za prav pripovedujejo; pravili so, da je mož prei zavohal pečeno meso nego je občutil, odkod prihaja nenavaden vonj; nenadoma je zarjul od bolečine in si jel divje otepati žerjavico z nog, pri čemer so se njegovi soplemeniki tako grohotali, da bi jim bilo kmalu popokali divjaški trebuhu. Izmislili so dovtip o njem, češ, da je izmed vseh najslabši levec; ker ni mogel v gozdu nič naloviti, si je spekel lastno meso.

Takšen je avstralski humor. Kažejo ga samo ob nezgodah svojih bližnjih; če teh ni, se drže resno in namršeno. Ta humor je zelo podoben tistemu civiliziranemu čutu za humor, ki se vzbudi n. pr. ob pogledu na toistega, starega očanca s cilindrom, ki na ulici

stopi na spolsko lupino in se izproži po tleh kakor je dolg in širok.

Se marsikaj drugega so pripovedovali: n. pr. o hudem vetru, ki je vrzel biserolovski lugger visoko na obrežje, v bližino njihovega taborišča in si tako poškodoval prednji del ladje da je preteklo precej dni, preden so jo popravili in zopet spustili na morje. Potem o japonskem kapitanu in možu, ki so jeli streljati, ko so se jim približali, o agitaciji med delom plemena, da naj se vržejo na tujce in se maščujejo; dočim se je drugi del plemena odločno upri temu. Tako sta nastali med nama dve »stranki«, ki sta zašli v medsebojna prerekanja in prepire; zastopniki »pro« in »contra« so se obmetavali s psovkami in prejšnji mir je izginil. Izvedenja mož, ki so mi to pripovedovali, sem posnel, da ta prepir še vedno ni bil končan. Potem so mi pravili, da so izvedeli za umor nekega belca tri sto milj ali še dalje od njihovega taborišča; to so mi vedeli povedati s takimi podrobnostmi, da sem izprva mislil, da se je umor izvršil že pred leti. Kakor me je začudilo, ko sem spoznal, da je bil dotičnik umorjen šele pred nekaj dnevi — tistega dne, ko so se podali na pot v moje taborišče. Kako so izvedeli? Tudi ti primitivni narodi imajo svojo »pošto« in svoje »časnike«, ki raznašajo novice: namestu tiskarskega črnila in vsega ostalega imajo aabijajo — dim. Z dimom dajejo drug drugemu signale po obrežju in izvedo na ta čudni, nam sikoraj neumljivi način razne domodke, ne da bi se med seboj stikali. Zadeva me je zanimala in sem si jo dal pripovedovati do vseh podrobnosti. Zanimal sem nekatere posameznike in izvedel, da imajo vsi bistveno iste vesti. Poznele mi je kapitan preserbovalne ladje potrdil, da se je umor izvršil tistega dne na tistem mestu in s tistimi podrobnostmi, kakor so mi ga opisali moji fantje. V novinah, ki sem jih poznele vzel z ladje, je izšel opis tega dogodka: umorjen je bil znan misijonar; ki je slovel po svoji velikodušnosti in skrbi za uboge domoročce. Mislim, da sem bil jaz prvi belca, ki je izvedel za ta dogodek.

To so drobne zgodbe, ki označujejo naravo in duha teh primitivnih ljudi in ki so me po moji dolgo odlični samotni zabavale tako kot nekoč šaha iztočne dežele pravljice tisoč in ene noči.

Po Jacku Mac-Larenu.

Influenca pri urah

Nad dve sto let je, kar je angleški urar H. Sully doagal, da je bližina magnetov uram nevarna. Takrat je bila to laboratorijska zanimivost, kajti oba predmeta sta se redko srečavala. Danes pa, ko je rusalka Električna, sestrična Magnetizmu, preplavila mesta in se bliža že kmetom, nas venomer oblega in obdaja, stalno se kopljemo v njenih izlivih, s katerimi je ozračje nasičeno. Nezgoda bo torej kaj pogosta in črnogledci se vprašujejo, ali se ne bo v kratkem zopet zatekati k solničnim uram. Zoprna reč ob oblačnem vremenu za ljudi, ki ne bi radi vlaka zamudili. Ali se je izplačalo časomerstvo dotirati do tolikšne popolnosti, da moremo upoštevati tisočinko sekunde — če smo s tem zagazili v tolikšno zagato?

Valovi, ki neprestano križarijo po prostranstvu, sicer doslej še niso resno grozili neodvisnosti našega ženka pri telovnikih. Toda kdo ve, kakšna preseñčenja nam hrani muhava menjavost energije? Za zdaj imamo vrsto delavcev, ki ne vedo, kaj bi. Ker žive med dinami in izmeničnimi tokovi, se jim ure tolikrat ustavijo ali pa drdrajo. Nepoklicnim bi svetoval, naj duste svoje ure v oblačilnici, kadar vstopijo v veličastno tvornico, kjer se meljejo kilovati. Bistveni deli naših časomerov so namreč iz lahkih jeklenih sestavin, ki so zlasti dovzetne za magnetske vplive. Samo dih — pa se omagnetijo, se zlepijo ter odpovedo službo.

S časovniki je pa tako ko z ljudmi: čim začno noreti, jih je težko priversti nazaj k pameti. Vem sicer za preprečilo: dokler si v opasnem območju, vrti ter obračaj uro na vse plati v svojem žepu. Magnetizirala se bo kajpak, a to v vseh mogočih, nasprotnih smereh, ki se bodo brzkone unčile. Vendar to sredstvo utegne služiti samo nepoklicnim osebam, slučajnim posetnikom. Zaposlenci v tvornicah pa tega ne zmorejo, ker imajo drugega posla. Zategadelj so izumili posebne stroje, ki vrše to popravilo. Zmešano uro lahko pošleš na razmagnetovalno lečenje. Vse to pa je seveda le pomoček za skrajno silo.

Pametna rešitev bi bila menda v uporabljanju nemagnetnih kovin ali zlitin. Gosposovalna je precej dolga v urarstvu. Dovršena pa vendar še ni. Kajti nekega kolesa, sibalne vzmeti si ni moči drugače misliti kot iz jekla. Tedaj so

si hoteli izposoditi pri lordu Kelvinu zaščitno napravo, kakršno je iznesel za galvanometer: »dušo« pri uri obdati z oklepom iz mehkega železa, nepropustnega za elektro-magnetski tok. Nesreča pa je v tem, da bi morali nositi predebele »čebule« s seboj. Konec bi bilo tankih, damskih, zapestnih uric.

A prvaki časomerstva se ne dajo kar tako spraviti v koš. Izmislili so si, da bi oklep iz mehkega železa nadomestili z lahno školjko, narejeno iz svojevrstnih zlitin (permaks, permalloy, mumetal), ki se ne morejo magnetizirati. Ravnalni udi sami so takisto imunizirani proti magnetiziranju, to pa že po svoji strukturi: krog nihalca je iz medovine ali slične kovine, zavojica pa iz »elinvara«, čigar vrline so znane. Tako sestavljena ura, pa bila zaprta v zlat, jeklen, niklast ali srebrn okrov ali ne, bo mogla prebivati v najjačem magnetnem območju, ne da bi se ji v glavi zvrtilo. Ko je iznašel elektromagnet, veliki Ampère pač ni slutil, da bo napravil toliko preglavice urarjem. Bil je tako raztresen! *E. Gautier.*

ENAKKI

Kdor se je vpisaval na inozemski univerzi, je imel opraviti z ekvivalencami ali namestki svoje diplome napram tamkajšnjim izpričevalom. Francija je sedaj objavila razpredelnico tujih zrelostnih dokazil, ki zaležejo za njen »baccalaureat«. Stari naziv »humanitas« so ohranile samo tri države: Belgija, Bolivija in Čili. Francoski izraz baccalaureat se rabi še v Rumuniji, na Švedskem in Norveškem; na novo pa so ga privzele mnoge države v Južni Ameriki. Srednja Evropa govori pod germanskim vplivom skora zmeraj o »mimnazijski maturici«. Švica pozna celo »svedočno zvezno zrelostje« (certificat de maturité fédérale), kjer bi Slovek pričakoval federalno uverenje o zrelosti! Jugoslavija je v zadnjem času nadomestila zrelostno izpričevalo z »višjim tečajnim izpitom«, česar pa Francija očitno še ni dobila na znanje. Anglija sploh je potrdila o »matrikulaciji«. Mnogi naredi so zamerali to staroversko nazivostvilo s preprostim imenom: srednji študij, študij druge stopnje. V Franciji to kajpada ne bi pomenilo istomočnine: marsikako dekle ima potrdilnico o dovršenem liceju, katere na vseučilišče ne šteje za maturitetno izpričevalo. Tako tudi absolvent naše Srednje tehnične šole ne more doma posežati visoke šole, pač pa je pripuščen na inozemske tehnike.

Priprave za Nansenov polet na severni tečaj

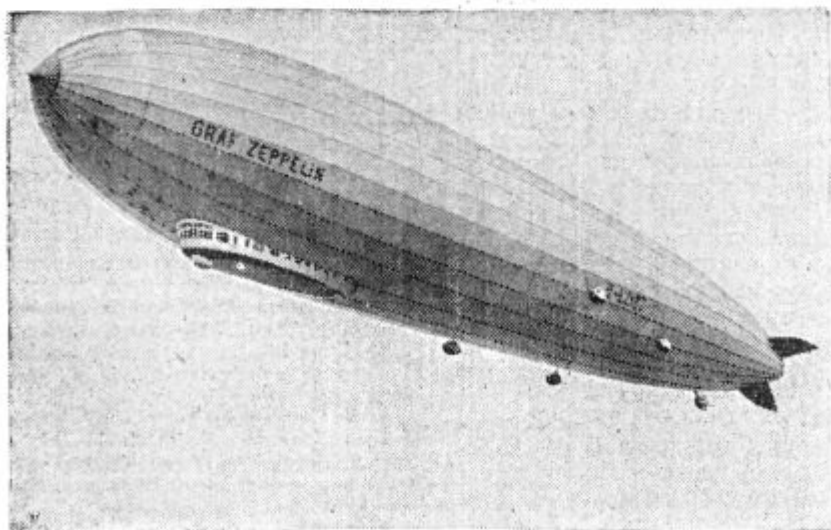
Tri važne raziskovalske odprave se nam obetajo za prihodnje leto in sa-

Fritjof Nansen

mo ena od njih je že sedaj v teku: Byrdova ekspedicija v Antarktiki. Kapetan Wilkins, ki se mu ni obnesel načrt prodiranja proti južnemu tečaju, hoče raziskati severni tečaj s podmornico. To podjetje, o katerem je naša revija že poročala, bo zelo tvegano. Manj riskantno, dasi nevarno je to, kar pripravlja sivolasi Norvežan prof. Nansen, avtor slovite knjige »V noči in ledu«; on kani raziskati ozemlje krog severnega tečaja z vodljivim zrakoplovom, in si je v ta namen izbral »Zeppelin«, ki je z dobrim uspehom letos absolviral polet okolu sveta.

Nansenovo ekspedicijo organizira društvo »Aeroarctic« ki ima svoj sedež v Berlinu in zasleduje izključno znanstvene svrhe. Malo je manjkalo, da bi se bila ekspedicija izjalovila. Moštvo Zeppelinovih tvornic v Friedrichshafenu, ki je spremljalo dr. Eckenerja na svetovnem poletu, se je namreč prvotno izreklo zoper udeležbo odprave na severni tečaj, in to poglavito iz razlogov življenske varnosti. Nobilova katastrofa še vedno plaši in straši po svetu. Treba je bilo dolgega prigovarjanja in velikega jamstva, preden se je posadka »Z. L. 127« vdala in izpremenila svoj sklep glede poleta čez severne pokrajine naše zemlje. Zdaj je spor izravnal in zrakoplov bo v kratkem podvzel poskusno vožnjo proti severu, da se posadka za-

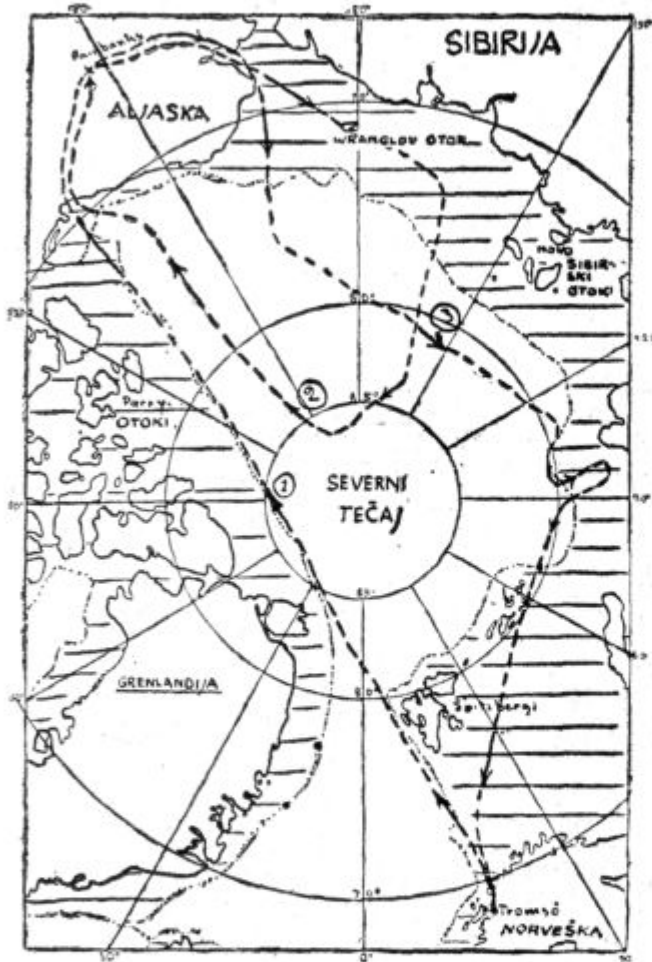
Zrakoplov »Zeppelin«

dostno izuri, obenem pa tudi privadi vsem eventualnostim, ki jo lahko srečajo na Nansenovi odpravi.

Po dogovoru med »Aeroarcticom« in Zeppelinovimi tvornicami v Friedrichshafenu je določeno, da se bo polet vršil meseca aprila in maja 1930.

ima Zeppelin pred seboj, znaša 15 do 18.000 km in posadka bo rabila za polet 18 do 25 dni — kakor bo pač razpoložena za napore, s katerimi se bo morala boriti.

Oprema zrakoplova bo takšna, kakor zahteva tvegauost tako riskantne

1. Poč iz Tromsøa mimo Kanade do Fairbanksa na Alaski
  2. Druga etapa od Fairbanksa v bližino severnega tečaja in povratek v Fairbanks
  3. Etapa tretje vožnje iz Fairbanksa čez sibirsko nabrežje v Tromsø
- Nariškana polja pomenijo plitko morje*

Razdeljen bo na tri etape, ki bodo trajale vsaka po pet dni. Prva etapa bo imela izhodišče v Tromsoju in pojde mimo Kanade do Aljaske. Njena končnica bo Fairbanks. Druga etapa pojde iz Fairbanksa do severnega tečaja in od tam nazaj v Fairbanks. Tretja etapa bo imela izhodišče v Fairbanksu ter pojde mimo sibirskega nabrežja v Tromsø.

Nansen sam smatra ta polet samo za fazo v raziskovanju severnega tečaja, kajti tečaj sam je že itak neprestano objekt proučevanja in opazovanja. Dolžina zračne vožnje, ki jo

ga podjetja. »Zeppelin« bo naložil potrebne sani, polarne pse, nepremočljivo obleko in orožje, radionaprave za občevanje s svetom in za 90 dni živil. Prof. Nansen računa, da se bo udeležilo ekspedicije 45 do 46 oseb, kakaj 30 mož bo potrebnih samo za skrbovanje zračnega velikana. Znanstveni kader polarnih raziskovalcev pa bo znašal 12 ali 13 mož. Kot zastopniki tiska se udeležce odprave trije novinarji, odposlanci največjih svetovnih koncernov.

Ekspedicija ima smoter, prinesiti s te vožnje vseskozi zanesljiv material,

predvsem praktično ugotovitev, kakšnih nalog je zmožen zrakoplov v polarnih krajih. Dokod segajo meje možnosti fotografiranja v zraku? Tudi vprašanja zemsko-magnetnih pojavov in opazovanj elektrike v zraku ter biološka opazovanja se imajo pojasniti na tej ekspediciji. Nansen se tudi nada, da bo mogoče doseči znamenite izsledke glede troposfere (približno do 10.000 m višine) in stratosfere (nad 10.000 m). Če pojde vse po sreči, se bo skušal ta ali oni član odprave izkrcati v pasu, ki se ga še ni dotaknila človeška noga. Projekt izkrcanja je v zvezi z merjenjem temperature in soli v vodi. Končno se bo s tem poletom pojasnilo tudi to, ali ima zrakoplov kakšno realno vrednost kot prometno občilo med Evropo in nabrežnimi deželami Tihega oceana. Vendar bo ta poskus le postranske važnosti, ker ni nameravana ekspedicija nikakršnega značaja dobičkanosnega podjetja.

Med udeleženci ekspedicije bodo naslednja znana imena: dr. Nansen, prof. Sverdrup, prof. Weickmann, kapetan Bruns, dr. Villinger, neki Američan in tudi dva Rusa. Zrakoplov bo vodil mesto dr. Eckenerja kapetan Lehmann, ki je pripeljal »Zeppelin« zadnjič domov iz Amerike in se je izkazal zelo veččega zrakoplovca.

Zrakoplov se bo moral za to vožnjo preurediti. Zadevni načrti so se pretresali v posebni tehnični komisiji, čije član je bil tudi ing. Ludwig Dürr, konstruktor »L. Z. 127«. Gre v prvi vrsti za to, da se v zrakoplovu najde prostor za 23 polarnih psov, ki bodo spremljali ekspedicijo in njeno uso. Iz tega bi se dalo sklepati, da tista reč z izkrcanjem ni kar izvita iz trte. Morda se bo zgodilo, da se bo naravnost na tečaju izkrcalo več mož, ki bodo s psi iskali poti nazaj med ljudi in spotoma beležili opazovanja.

Nansen si obeta od te ekspedicije važnih rezultatov tudi v meteorološki stroki. Naše vremenske napovedi so tako nezanesljive zaradi pomanjkljivih vesti v arktičnem ozemlju in naravnost na severnem tečaju. A že te postaje, ki obstoje nekaj časa v severnih krajih, so pripomogle k temu, da so napovedi sigurnejše kakor pred leti. Norveška vlada vzdržuje sama opazovalnice za vreme na petih važnih točkah (dve na Spitzbergih, eno na otoku Mayen, eno na Medvedjem otoku in eno na severnovzhodni obali

Grönlandije). Te postaje omogočajo napoved viharjev vsaj 24 ur preden nastopijo. In svarila v obliki vremenslovnihi poročil zaležejo ter se bogato izplačajo, kajti koliko ribiških flotilj se pravočasno umakne v zaledje in ne hiti naravnost smrti v žrlo, Nansen smatra, da bo polet s Zeppelinom prvi korak do sistemiziranja vremenskega poročanja v arktičnih krajih. Seveda bo tukaj eden najvažnejših pripomočkov radio, ki bo posredoval med oddaljenimi kraji in obljudenim svetom. Končno hoče prof. Nansen rešiti problem, če je Arktični ocean to v ravem pomenu besede ali morje, ki ga še ni bilo v prazgodovinski dobi.

Glavni Norvežan, ki mu manjka samo še eno leto do 70. let se odpravlja na pot poln vere v svoje podjetje in ne dvomi, da bo v tej visoki starosti še lahko dal človeštvu nekaj, kar premore samo izkušenj bogato življenje. Njegov optimizem navdaja z najboljšimi nadami tudi vse ostale člane snujoče se ekspedicije.

★

Duša projektirane odprave na severni tečaj Fridtjof Nansen, je sloviti raziskovalec, rodom Norvežan, doma iz okolice Osla. Prvič ga je nesel na morje lovec na morske pse »Viking«. Po povratku s tiste vožnje je postal konservator prirodopisnega oddelka na muzeju v Bergenu. L. 1888. je kot izboren smučar raziskal grönlandsko pokrajino. Potem si je pridobil podporo kodanjskega trgovca Gamla in odrazil z ladjo »Jazon« drugič proti Grönlandiji. S petimi požrtvovalnimi tovariši, med katerimi sta bila dva Norvežana in trije Lapponci, se je prekrcal v dva čolna, v katerih je dvanajst dni in noči križaril med ledenimi ploščami. Gmotno podprt od norveške vlade je nato nastopil potovanje proti severnemu tečaju. Z ladjo »Frama«, ki je bila zgrajena nalašč v ta namen, je odrinil l. 1893. iz Vardöa proti Sibirskemu ledenemu morju in počakal, da mu je ladja zarznila v ledu. Morski tok jo je potem gнал proti severozapadu. Dne 14. marca 1895 je nastopil in spremstvu člana ekspedicije Johannesena na sanch s pasjo vprego potovanje proti severu in dosegel dotlej še nedostopno točko 86 stopinj 4 minut. Od tam se je obrnil proti deželi Franca Jožefa, prezimil na točki 81 stopinj 12 minut severne širine in naletel 18. junija 1896 pri rtu Flori na Jacksona, ki ga je sprejel na ladjo »Windward«. Ta ga je odpeljala v domače kraje in nastala v Vardöu sredi avgusta 1896. Dober teden dni pozneje je vrgla sidro v Hammerfestu ladja »Frama«. Norvežani so tri leta odsotnega Nansena sprejeli z velikanskimi častmi in z nepopisnim navdušenjem, saj so mislili, da je

že davno mrtev. Univerza v Oslu ga je imenovala za člana profesorskega zbora. L. 1901. je postal Nansen ravnatelj mednarodnega laboratorija za raziskovanje morske faune. Nansenova najbolj znana dela: Na smučeh skozi Grönlandijo, Eskimoliv, V noči in ledu, Norveška ekspedcija na severni tečaj.

Oton Sverdrup je spremljal Nansena že na prvih raziskavanjih. Po poklicu pomor-

ščak se je l. 1888. udeležil Nansenove ekspedicije. Ko je Nansen l. 1895. ostavil matično ladjo, je izročil poveljstvo Sverdrupu, ki se je vrnil s »Framom«² domov nekaj dni pozneje kakor Nansen. Pozneje je Sverdrup podvzel še več raziskovalnih poskusov in odkril nekaj otokov. Svoje doživljanje je popisal v knjigi: Štiri leta v arktičnih deželah.

Anatole France

O Sinjebradčevih sedmih ženah

(Dalje)

Šest tednov po tej nesreči se je oženil brez svečanosti s Spelo, hčerjo svojega podložnika Traigueia. Nosila je coklje in dišala po čebuli. Dasj je z desnani očesom škilila, z levo nogo pa šepala, je bila vendar lepo deklet. Kmalu po poroki jo je začelo glodati brezmejno častihlepje, sanjarija je le o novih veličinah in sijaju. Oblačila iz brokata se ji niso zdela dosti razkošna, biserne ogrlice so ji bile pregrde, rubini premajhni, kočije premalo pozlačene, ribniki, polja in gozdovi premalo obširni. Sinjebradec, ki ni bil nikoli častihlepen, je zaradi ženine oholosti stokal; v svoji preprostosti ni vedel, ali je napačno biti slavohlepen ko ona, ali skromen kakor on; skoraj se je obtoževal, da je zlobnež, ki nasprotuje ženinim plemenitim željam. Bil je čisto zmuden; včasih jo je opominjal, naj uživa dobrote tega sveta zmerno; včasih se je vznemirjal, ko je videl, kako mu kopni bogastvo. Bil je moder, toda nad modrostjo je pri njem vedno zmagala zakonska ljubezen. Špela pa je mislila edino, kako se bo še postavljala pred svetom; kako bo sijajno sprejeta na dvor in kako bo postala kraljeva žena. To se ji seveda ni posrečilo in zato se je od jeze čisto posušila: dobila je zlatenico, za katero je tudi umrla. Sinjebradec je od žalosti ječal in ji postavil veličasten nagrobnik.

★

Dobri plemič, ki so ga neprestane družinske nesreče silno potrle, bi si morda ne bil izbral več družice; ali tedaj si ga je izbrala za moža gospodična Blanka de Gibeaux, hči konjeniškega častnika, ki je imel samo eno oko; pravil je, da je drugo izgu-

bil v kraljevi službi. Bila je zelo ostroumna in obenem nezvesta. Moža je varala z vsemi okoliškimi plemiči. Bila je tako pretkana, da ga je varala v gradu samem in skoraj pred njegovimi očmi; ali opazil ni ničesar. Ubožec je sicer nekaj slutil, ali sam ni vedel kaj. Nekega dne jo je v sobici nesrečnih kneginj zalotil v družbi plemiča, ki ga je ljubila in ki jo je v navalu ljubosumnosti pri prič zabodel. Pač ur pozneje jo je našel mrtvo neki služabnik; groza, ki so jo pripisovali mali sobici, se je še povečala. Ubogi Sinjebradec, ki je hkrati zvedel svojo obilno sramoto in ženin žalostni konec, drugega udarca, vzlje prvemu, ni mogel preboleti. Ljubil je Blanka de Gibeaux nenavadno strastno in bolj nežno, kakor je bil ljubil Ivanko, Spelo ali celo samo Barbaro. Ko je zvedel, da ga je z vso pretkanostjo in vztrajnostjo varala, in hkrati, da ga ne bo varala nikoli več, je občutil bolest in nemir, ki se nikakor ni hotel poleči, pač pa je rasel od dne do dne. Trpljenje mu je postalo neznosno; zbolel je, tako da so mu bili že skoraj šteti dnevi.

★

Ko so bili zdravniki brezuspešno uporabili že različna zdravila, so ga opozorili, da ga more ozdraviti edino mlada žena. Tedaj se je spomnil mrzle sestrične Angele de la Gerandine ter je upal, da jo bo brez težav dobil za ženo, ker ni bila bogata. Posebno ga je spodbujala k tej ženitvi Angelina splošno znana preprostost in neizkušenost. Upal je, da bo srečen z neumnico. Toda kmalu po poroki je spoznal napačnost svojih nad. Angela je bila blaga, Angela je bila dobra, Angela ga je ljubila; sama po se-

bi ni bila nagnjena k slabemu, toda količkaj spretni so jo zapeljali, če se jim je le hotelo. Zadoščalo ji je reči: »Stopite sem, da vas ne raztrga volk,« ali celo: »Zaprte oči in vzemite tole zdravilce«; takoj je nedolžnica ustregla željam navihancev, ki so pač hoteli od nje, kar je bilo popolnoma naravno, ker je bila lepa. Gospoda de Montragouxja je varala in žalila tako in še bolj ko Blanka, kajti vse mu je spróti in natanko opisala, ker je bila preveč odkritosrčna, da bi mu kaj prikrivala. Pravila mu je: »Gospod, rekel mi je tole, naredil mi tole, prijel me takole; videla sem to in to, čutila to in to.« S svojo prostodušnostjo je povzročala ubogemu gospodu muke, ki se ne dajo predstavljati. Veliko se je premagoval. Vendar se je zgodilo večsi, da se je zadržal nad tem prostodušnim bitjem: »Kozla!« Tudi tepsti jo je začel. Zaradi tega je zaslovel kot surovež, česar se ni več znebil. Neki be-raški menih, ki se je oglasil v Guillettisah, vprav ko je gospod de Montragoux streljal sloke, je našel gospo Angelo samo, ko je šivala krilce za punčko. Dobri pobožnjak, ki je kaj kmalu spoznal, da je prav tako prostodušna ko lepa, jo je odvedel na svojem oslu, potem ko ji je bil natvezil, da jo v goščavi čaka angel Gabrijel, ki ji bo dal biserne podveze. Nihče je ni videl več in vsi so mislili, da jo je požrl volk.

Kako neki se je odločil Sinjebradec po tako nesrečnih izkustvih, skleniti novo zvezo? Vprav to je tisto, česar ni mogoče razumeti, ne da bi človek vedel, kako močno vpliva lepo oko na plemenito srce. Naš poštenjak je srečal v sosednem gradu mlado, zelo cenjeno siroto Elizo de Pontacilin, ki jo je bil pohlepen varuh spravil ob vse premoženje in ki je že sklenila stopiti v samostan. Našli so se pa potrebni prijatelji, ki so posredovali in jo pregovorili, da je namero opustila in sprejela roko gospoda Montragouxja. Dekle je bilo vzorno lepo. Sinjebradec, ki si je obetal, da bo v njenem naročju užival neskončno srečo, se je to pot urezal ko še nikoli. Eliza de Pontacilin se je trdovratno branila uresničiti zvezo, v katero je bila privolila. Zaman jo je gospod de Montragoux silil, naj mu postane res žena, ustavljala se je prošnjam, solzam, ukorom; odbijala je

najnežnejša moževa laskanja ter se zaklepala v sobico nesrečnih kneginj, kjer je v samoti vsa divja prebila po cele noči. Nikoli ni nihče zvedel, kje je tičal vzrok človeškim in božjim zakonom tako nasprotnega upora; pripisovali so ga smjji bradi gospoda de Montragouxja. Toda naša početna izvajanja jemljejo takim domnevanjem skoro vsako verjetnost. Sicer pa je to vprašanje, o katerem je težko modrovati. Ubogi mož je trpel krute muke. Da bi jih pozabil, je besno lovil in streljal ter divje gonil pse, konje in gonjače. Kadar se je vračal izmučen in truden v grad, pa je bilo dovolj, da je le od daleč videl gospodično Elizo de Pontacilin in hipoma so se mu zbudile silne, silne muke.

Končno se je naveličal vsega in prosil papeža za razveljavljenje zakona, ki je bil le navidezen. Po določbah kanoničnega prava in z lepim darilom sv. Petru je bila prošnja ugodno rešena. Da je gospod de Montragoux odslovil gospodično Elizo de Pontacilin z vso spoštljivostjo in da ji ni na hrbtu zlomil palice, kaže pač, da je imel krepkega duha in veliko srce in pa da je bil prav tako gospodar sebi ko Guillettesam. Zaklel pa se je, da posilmal ne bo stopila nobena ženska več v njegovo stanovanje. Srečen, če bi bil do konca držal prisego!

III

Preteklo je nekaj let, odkar je bil gospod de Montragoux odslovil šesto ženo; okoličani so se le še nejasno spominjali družinskih nesreč, ki so se vsule na hišo tega dobrega plemiča. Za usodo žen vaščanje niso vedeli in ob večerih so si pripovedovali zgodbe, da so se marsikateremu ježili lasje; večina je verjela, bili so pa vmes tudi dvomljivci.

Takrat se je neka vdova, gospa Sidonija de Lespoisse, nastanila z otroki v Motte-Gironu, lepem sebskem dvorcu, ki je bil oddaljen od Guilletes dve miljii zračne črte. Nihče ni vedel, odkod je prišla in kaj je bil njen mož. Nekateri so govorili, da na lastna ušesa slišali, ko je rekla, da je imel nekakšno službo v Savoiji ali na Španskem; drugi spet, da je umrl v Indiji. Večina si je predstavljala, da je vdova imela ogromna posestva in da je zelo bogata; maloštevilni dvomljivci pa so resno majali z glavami. Deistvo je,

da je živila razkošno in vabila v Motte-Giron vso okoliško gospodo.

Imela je dve hčeri: starejša, Ana, je že odcvetela; mlajša, Ivanka, ki je že bila godna za možitev, je bila videti zelo preprosta in prostodušna, toda bila je prav tako izkušena in pretkana ko Ana. Imela je tudi dva sina; dvajsetletnega Kozmo in dve leti starejšega Petra. Rasti sta bila oba zelo lepe, bila sta tudi oba vojaka, mlajši je bil pri dragoncih, starejši pri mušketirjih. Iz spričevala, ki sem ga videl, je razvidno, da je služil pri črnih mušketirjih. Kadar je hodil peš, tega seveda ni bilo mogoče spoznati. Kajti črni mušketirji se niso razlikovali od sivih po obleki, temveč po ogrinjalu za konja. Sicer pa so nosili oboji jopič od modrega blaga z zlatimi našivi. Dragonce pa je bilo najlažje spoznati po čepicah iz krzna, raz katera so jim mikavno viseli čopi proti ušesom. Sloveli so za zlobne, kar priča pesem:

Dragonci se bližajo.
Skrijte, oj, skrijte nas, mama!

Toda zaman bi bil iskal v obeh polkih dragoncev Nj. Veličanstva večjega razuzdanca, bolj spretnega zajedavca in podlejšega lopova, kot je bil Kozma de Lespoisse. Peter de Lespoisse je bil v primeri z bratom še pošten dečko; ugajal je ženskam in sleparil pri kartah.

Mati, gospa de Lespoisse, je živila v Motte-Gironu razkošno le iz sleparških namenov. V resnici ni imela, kolikor je črna pod nohtom, in še ponarejeni zobje niso bili plačani. Prte, perilo, pohištvo, kočije, konje in denar zase in za služinčad so ji posodili pariški oderuhi, ki so ji pretili, da ji bodo pobrali vse, če takoj vsaj ene izmed hčerâ ne poroči s kakim bogatinom; in čestita gospa Sidonija se je že bala dneva, ko se je videla naga med golimi stenami.

Ko je bila v najhujši stiski, kje naj dobi zeta, so ji pogledi kaj kmalu obviseli na gospodu de Montragouxju. Uganila je, da ga bo mogoče ujeti na enostaven in lahek način in da bo, kljub robotemu in krutemu videzu, zelo mil in pripraven mož. Hčeri sta se takoj oprijeli materine nakane ter začeli preresetavati ubogega Sinjebradca z neizrečeno nežnimi pogledi, segajočimi mu v dno srca. Kaj kmalu je podlegel silnim čarom obeh. Pozabivši vse

prisega, je mislil samo, kako bi se brž oženil z eno izmed obeh, kajti obe sta se mu zdeli enako lepi.

Nekaj časa je, zaradi prirojene mu bojazni, odlašal, nato pa se je odpehljal z velikim spremstvom v Motte-Giron, kjer je prosil gospo de Lespoisseovo, naj mu da eno izmed hčerk za ženo. Gospa Sidonija mu je odgovorila uslužno, da ga zelo visoko spoštuje in ga pooblastila, naj dvori ter izbira sam.

— Jaz bom prva ploskala vašim uspehom, mu je rekla.

Da bi se z gospodičnoma pobljže spoznal, ju je Sinjebradec povabil z materjo, bratoma ter množico dam in plemičev za petnajst dni na svoj grad. Družba se je ves čas prijetno zabavala: sprehajali so se, hodili na lov v gozdove, plesali so, se gostili, jedli in pili ter se veselili na vse mogoče načine.

Gonje je organiziral vitez de la Merlus, mlad plemič, ki sta ga v grad z drugimi vred privedli mladi dami. Daleč naokoli ni imel nihče tako dobrih in lepih lovskih psov in oprem ko Sinjebradec. Na lov pa niso hodili samo gospodje, temveč tudi dame, ki so vneto tekmovala z njimi pri zasledovanju jelenov. Lovci in lovke pa niso zmerom preganjali divjačine; kaj radi so blodili paroma po gozdovih, srečevali so se in se spet izgubljali v zele- ne samote. Vitez de la Merlus je najrajši hodil z Ivanko; kakor ostali sta se vračala šele zvečer zadovoljna z dnevom in ganjena od pustolovščin.

Nekaj dni je Sinjebradec opazoval in izbiral ter se končno odločil za mlajšo, Ivanko, ki je bila še bolj sveža, četudi ne manj izkušena in prebrisanja ko Ana. Pokazal ji je svoje nagnjenje, ki mu ga pač ni bilo treba prikrivati, saj je bilo pošteno; bil je človek, ki ni poznal ovinkov. Dvoril ji je, kakor je najbolje vedel in znal; govoril je po stari navadi malo, pač pa je na vse kriplje obračal strohovite oči in vzdihoval iz globin duše, da bi prevrnil hrast. Včasih se je tako gromovito zasmejal, da se je na policah tresla posoda in so zvenele šipe. Bil je edini med vso družbo, ki ni zapazil vztrajnosti viteza de la Merlusa pri mlajši hčeri gospe de Lespoisseove; če pa jo je opazil, ni videl v tem nič nevarnega. Bogate izkušnje pri ženskah mu niso zadščale, da bi le količjak sumil, kajti napram bitju, ki ga

Je ljubil, ni bil nezaupljiv niti v najmanjšem. Moja stara mati je zelo rada trdila, da izkustvo ne pomaga nič in da človeka niti najmanj ne spremeni. Mislim, da je imela prav in tale resnična zgodba ji le pritrjuje.

Sinjebradec je skrbel, da so bile zabave vsak dan sijajnejše. Ko se je znočilo, so številne baklje razsvetljevale trato pred gradom Sluge in dekleta, ki so stregle, so bili preoblečeni v favne in quade; mize so bile preobložene z vsem najboljšim in najslajšim, kar nudijo polja in gozdovi za usta in želodec. Godci so neprestano igrali lepe simfonije. Proti koncu obeda so prišli z učiteljem in učiteljico dečki in deklice; razvrstili so se pred omizje in srčkana deklica je povedala poklonilo gospodu de Montragoux ter njegovim gostom. Neki astrolog s koničasto čepico se je približal damam in jim iz črt na rokah naznanjal bodoče ljubezni. Sinjebradec je zapovedal pogostiti vse podložnike; celo sam jim je delil kruh in meso.

Okoli desetih se je družba zaradi rose umaknila v sobane, ki so jih bajno razsvetljevale številne sveče in kjer so bile mize in priprave za najrazličnejše igre: biljard, reversi, obrtalo, mostovž, hoco (igra s kroglicami), bre-lan, šah, trietrak (igra s kockami), dé (tudi s kockami), bassette in calbas. Pri teh različnih igrah je bil Sinjebradec zmerom nesrečen, noč za nočjo je izgubljal ogromne vsote. Edino, kar ga je moglo tolažiti v tej trdovratni nesreči, je bilo, da so dame de Lespoissove vedno obilo dobivale; zlasti Ivan-ki in de la Merlusja so se zlati kar kupičili. Peter in Kozma sta najrajši igrala reversi in bassette; sreča jima je bila pri teh dveh, od slučaja najbolj odvisnih igrah najbolj stanovitno naklonjena. Igrali so pozno v noč. Spal-niso med temi veseljačenji skoraj nič in, kakor pripoveduje pisatelj najstarejše zgodbe o Sinjebradcu, »so noč za nočjo drug drugemu škodovali«. Nočne ure so bile za večino najprijetnejše; tedaj so se pod krinko šal in v okrilju teme tisti, ki so čutili nagnjenja drug do drugega, paroma skrivali v alkove. Vitez de la Merlus se je zdaj oblekel v hudiča, zdaj spet v medveda ali volka in strašil objemajoče; končno se je pa zmerom zinuznil v soho Ivanke de Lespoissove. Tudi na ubogega in plemenitega Sinjebradca niso pozabili. Peter in Kozma sta mu

nastavljala v posteljo bodice in zažigala v njegovi sobi reči, ki so širile gnusen smrad; večkrat sta mu nad vrata nastavila poln vrč vode, da jih dobričina ni mogel premakniti, ne da bi se vsa ne zlihta nanj. Družba se je v svoje največje veselje šalila in norčevala z njim na vse mogoče načine; Sinjebradec pa je vse to prenasaj potrpežljivo in s prirojeno mu milino.

Snubitev je gospa Sidonija blagohotno sprejela, da si je besedičila in hinavčila, da se ji trga srce ob misli na Ivankino možitev. Nenavadno sijajno gostijo so obhajali v Motte-Grionu. Gospodična Ivanka je bila vsa v svili, zlatu in draguljih; sestra Ana se je oblekla v obleko iz zelenega žameta, ki jo je krasilo zlato vezenje; tudi mati je bila kar preobložena z zlatom, biseri in diamanti. Gospod de Montregoux si je okrasil črno žametno obleko z vsemi svojimi velikimi diamanti; videti je bil dobrodušen in boječ, kar je prijetno nasprotovalo njegovi sivi bradi in širokim plečem. Nedvomno sta se nališpala tudi nevestina brata, vitez de la Merlus pa je v obleki iz rdečega žameta z vtkanimi biserj širil blesk brez primere.

Brž po slovesnosti so židje, ki so bili posodili našim ženskam in njihovi družbi ta sijajna oblačila in bogate dragulje, prišli po svoje stvari ter se takoj vrnili v Pariz.

(Konec prihodnjič)

PASJI KLUB

Še nikdar noben klub se ni tako naglo razširil kakor na Angleškem »klub vrtrepov«. Kr. veterinarski kolegij je potreboval denarja za popravo svoje stavbe in 1928. po »pasjem tednu« zasnovaletno združenje, ki je v 6 mesecih dobilo nad 50.000 članov. Danes je organiziranih preko 160.000 kužkov, nosečih klubsko svetnjico in naslov. Iz članarine se je zgradilo novo krilo prejšnjemu poslopju. Psi prince Marije in švedske kraljice so med klubujočimi aristokrati. Zveza šteje zastopnike vseh pasmin.

PESJANI NA FRANCOSKEM

Dimanche Illustré odgovarja nekemu radovednežu na vprašanje, ali so bili kedaj v Franciji ljudožerci, rekoč: Pred manj ko 10. stoletji je pri nas razsajalo ljudojedstvo. Ob grozotah leta 1000, nastalih iz strašne druginje, je bila antropofagija tolikanj ukoreninjena, da si je trgovec upal razstaviti človečino na javnih stožnicah in jo prodajati na trgu v Tournusu (Saône-et-Loire).

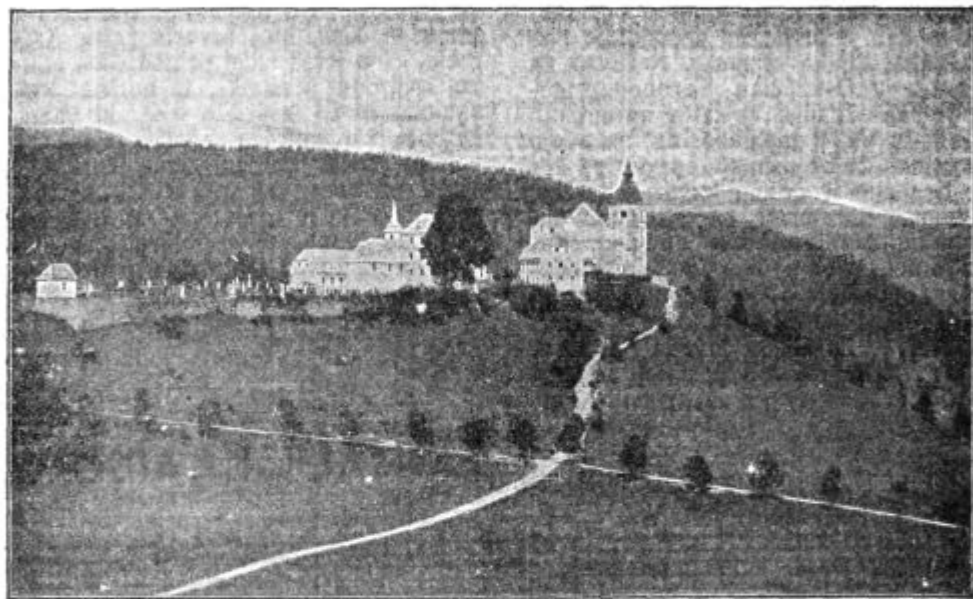
A. Debeljak

Jože Lavrič, potoški prosvetitelj

(3. III. 1799 — 5. III. 1870.)

Občina Loški potok na Dolenjskem objema 6 naselbin (nad 500 dimov), od katerih je po ustnem izročilu najstarša Šegóva vas, na nemških zemljevidih Sigisdorf, bržkone po kakem Sigmundu nazvana. Četudi po velikosti šele na petem mestu, je vendar dala nekaj oseb,

Potočan po svojem očetu — pravi o njem v šegavem orisu »Loški potok« (Novice, 1861): »... vrli Slovenec je in si jako prizadeva s šolarji. Ne samo navadne predmete uči, temveč tudi sadjerejo. Napravil je blizu šolskega poslopja lepo drevesnico.«

Tabor v Loškem potoku

(Fot. Al. Knaos)

ki so znale kaj več ko hruške peč. Graščak v Koči vasi pri Ložu, H. pl. Schollmayer-Lichtenberg, po sorodstvenih zvezah domneva, da je bil od tu Leonhard Sigesdorfer, vitez že pred l. 1528., ko so Turki hrumeli skozi župnijo sv. Lenarta. V ljudskem spominu živijo: župnika Simon Kordiš (1732—1800) in Benčina (Kadeč), notar Luka Lavrič (Kapčev), osobito pa naš naslovnik.

Rodil se je pri Matijčevih, edinem domu tega sela, ki ima »kujalnik«, t. j. posebno stavbo brez hišne številke, namenjeno kotarjem. Prvotno se je uril za kiparja in rezbarja, potlej pa je za šomastrom Mikuličem iz Travnika prevzel učiteljevanje v pritličnem poslopju na Tabru. Aškerčev sotrudič pri »Ruski antologiji«, dekan Ivan Vesel —

Mnogostranski veščak, priljuden in priljubljen, je znal trdoglavce v strah prijeti: »Ti predrti kozel! Še ono leto boš hodil v šolo, pa boš osel.« Otroci so mu plačevali po dvajsetarko (33 krajc.) na mesec in mu za kurivo v šolo grede nosili polena. Glavni dohodki so mu bili pri beri in občinska ograda, ob kateri je redil dve molzinci s teletom. Šegóvski kmetje so mu radi vozili smrečja za nastil. Bil je tudi orglar, a cerkovnika je vzdrževal iz svojega. Zato se je oziral po stranskem zaslužku: nišil je petje in zlagal »prerodnice« za praznike, prenařeval in zlatil svetniške

* Lavričev vnuk Anton, sedaj v Jugoslovanski knjižarni, je podaril dedovo rokopisno pesnarico z napevi Licealni knjižnici v Ljubljani.

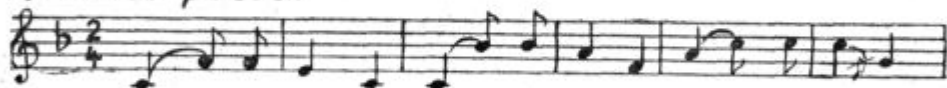
sofie, sfruzil suho robo kot plinčice, stole itd.

V družini je bilo nekaj deključev in 2 sina. France (1839—1922), učitelj v Škocijanu na Dolenjskem, je podedoval po svojem roditelju veselje do glasbe in satirično žilico. Ludovik se je pripravljaval za živimozdravnika, toda zla usoda mu je prečrtala mladostne sanje. Za očetov god se je odpravil v rojstni kraj s pošto do Roke pri Žlebiču, pottlej pa dobršen kos pota peš skozi Sodraško dolino in Globel. Na Gori pri Janeževih so ga spričo grdega vremena zvečer zadrževali, pa zaman. Čez mesec in dan je prišlo od gospodinje pismo, zakaj dijaka ni nazaj. Našli so ga mrtvega v Ostričniku. Turobno prigodno je naš organist opisal v preprostih verzih in zložil melodijo, da je svojo žalostinko že ob osmini zaorglal na koro. Besedilo je potem ilustrirano zaprl v železni shrambici na sinovem nagrobniku, župljanom na vpogled. Kadar je deca pred poukom dodala še očenaš za pokojnika, so se nesrečnemu očetu vselej udrle solze. Čez 8 dni je mladina po naši šegi prejela od njega v dar vsak svoj kravajček, t. j. ržen hlebček.

Tekst žalospjeva je v potoški dofini domala pozabljen. Naposled sem iztaknil postiljona, ki nosi poln koš popevčic v glavi: Jože Pšemca iz Sodražice mi je zakrožil pričujoče kitice razen predzadnje, ki sem jo čul pri Bartolovih na Hribu. Obžalujoč, da ne umem zabeležiti arije, sem pravil o svojih poizvedbah knjižničarju dr. Rusu. In skoro bi dejal: moč atavizma. Saj Rusov praded je bil našemu Lavriču sosed, preden se je preselil k Beli vodi ter odondod v Ribnico. Jože Rus zna še točno napev iz mladih let: dokaz, kako daleč so segli odmevi te tragedije v kraju in času. Moj tovariš Luka Kramolc, ki je letos izdal prigodniško zbirko »Narodni praznik«, je notiral lepo skladbo in se izrazil o njej, da »nima izrazito slovenskega značaja, marveč očituje znak italijanistične cerkvene struje ob koncu 18. in začetku 19. stoletja. Nastala je okoli 1840. in kaže pokmetene daljne vplive italijanskega klasicizma na koncu 18. st.« Tako sem mogel oteti pozabe vsaj eno pesemca svojega sovaščana, vprav ob 130letnici njegovega rojstva.

ZAPISAL L. KRAMOLC

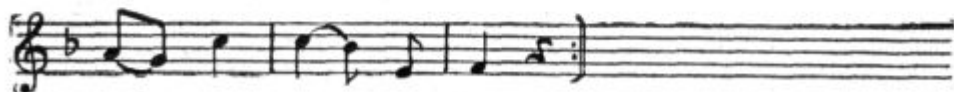
Nekoliko počasi.

Huda burja je pi-hala in sè snegom

je vi-hrala, da mi zmeša vso gla-vo, da za

idem pot stra-šno.

Šil sera, bil v beli Ljubljani
in učil sem se od lani,
tu obnašat sem se znal,
vabil sem prijatle k nam.

Dobil sem pismo od očeta,
je ljubezen staršev vneta.
Me iz Ljubljance pot pelja
praznik svetega Jožefa.

Huda burja je pihala
in sè snegom 'je vihrala,
da mi zmeša vso glavó,
da zaidem pot strašno.

Na Gori so me ustavljali
in so mi tako dejali,
da ne hodi čez gore,
kjer so burje prav strašne!

Al ljubezen do staršev vneta
ne posluša tega sveta,
me še dalje pot pelja
praznik svetega Jožefa.

Dalje več ne morem iti,
v snegu moram se počiti.
To bo moja zadnja noč.
Pridi, Jezus, na pomoč!

Kje ste, fantje in dekleta,
ki imate moja leta?
Prid'ite meni na pomoč,
to bo moja zadnja noč.

Ljubi očka, odpustite,
mamca, vi za me molite.
To je moja zadnja noč.
Očka, mamca, lahko noč.

Dr. Vl. Travner

Čarovniški procesi na Slovenskem

(Nadaljevanje)

1728

60. Naslednji proces, ki se je vršil na Spod. Štajerskem ni več tipičen čarovniški proces. Omeniti pa ga moramo, ker je v zvezi s čarovniškimi predstavami, ki so bile takrat še močro ukoreninjene v javnosti. Tega leta se je namreč vršil pri deželnem sodišču v *Konjicah* zoper 15letnega krojaškega vajenca *N. Jakopca* in 22letnega steklarskega pomočnika *Franca Pospeljnaka* proces »propter crimen sortilegii et apostasiae«, torej zaradi vražarstva in odpada od krščanstva. Jakopec je zvedel, da je baje neki kramar v Žičah s pomočjo hudiča dobil mnogo denarja ter povedal to svojemu prijatelju. Nato sta se dogovorila, da gresta skupno v »ris«. Navezala sta na palico nož ter se podala ponoči na neko križišče pri Dobrni. Tam sta napravila krog in zatajila Boga, misleč da jim bo tako vrag prinesel denarja. Zato sta nameravala darovati hudiču črno kokoš. Hudič pa se kljub temu ni pojavil. Slednjič sta oba v krogu zaspala. Ko sta se zbudila, se ni upal nihče prestopiti »risa« misleč, da jih bo hudič pograbil. Slednjič sta se oiu-načila, se prišla eden drugega za roke in tako »z združenimi močmi« stopila iz kroga, ne da bi se jima kaj žalega zgodilo.

O vsem tem je napisal sodnik (dr. Ivan Matevž Popp) obširno poročilo na deželno vlado s številnimi citati iz raznih del čarovniških pisateljev, predvsem iz »Disquisitiones magicae« jezuita Martina Delrio in tako »juridično« in »znanstveno« utemeljil in do-

kazal veliko ostudnost in nevarnost tega »zločina«. Vendar je učeni mož uvidel sam, da sta obtoženca zakrivila dejanje iz neumnosti. Zato je bila tudi sodba mila. Oba obtoženca sta bila namreč obsojena na 3 tedne zapora poostrenega vsak teden trikrat s postom ob vodi in kruhu. Vsako nedeljo (v tem času) pa so jih postavili tudi za časa maše pred cerkvena vrata ter obesili enemu nož, drugemu palico. Razen tega jih je v tem času poučeval neki duhovnik v krščanskem nauku. To sodbo je potrdila tudi deželna vlada. Ta kazen neumnežema gotovo ni škodovala. (Byloff. Ausklang).

1744 — 1746

61. Zadnja čarovniška pravda na Sp. Štajerskem in na Slovenskem vobče je bil tako zvani »Veržejski proces«, ki se je vršil v letih 1744 do 1746 pri deželskem sodišču v *Gornji Radgoni*.

Dne 25. septembra 1744 je trški magistrat v Veržeju po nasvetu župana Mihaela Koroše zaprl *Apolonijo Heric*, ki je bila na glasu, da je čaravnica ter jo izročil deželskemu sodišču v Gornji Radgoni. Ovadili so jo trije Verženci, ki so se vračali pozno ponoči iz neke gostilne domov. Pod vplivom obilo zaužitega alkohola so čutili spotoma razne satanske spletke, ki si jih niso mogli prav tolmačiti. Zato so sumili, da je vse to povzročila Apolonija Heric ter jo zaradi tega ovadili. Svoji ovadbi je priložil trški magistrat še uradno potrdilo, da je Apolonija Heric znana čaravnica. Sodnik v Gornji Radgoni (Franc Jožef Kucec) je bil pameten in izobra-

žen mož ter je skušal zadevo zlepa urediti. Izvršil je nekaj poizvedb ter zasljal dobrohotno obtoženko. Ko pa so veržejski občinski možje videli, da namerava sodnik zadevo potlačiti in obtoženko izpustiti, so se sodniku odločno uprli in mu pretiili celo z ovadbami in pritožbami.

Sodnik se je moral slednjič vdati in začeti inkvizitorni proces. Tekom postopanja sta bila kot nadaljnja obtoženca še aretirana hči prve obtoženke *Neža* in neki *Simon Kugler*, ki sta bila tudi na glasu, da sta v zvezi s hudici. Zagovorniku Antonije Heric dr. Flegeriču se je končno posrečilo, da je sodišče dne 27. novembra 1744 kazensko postopanje zaradi pomanjkanja dokazil ustavilo in izpustilo vse tri obtožence. Zoper ta sklep pa se je pritožil tržki magistrat v Veržeju na notranje avstrijsko vlado, ki je dne 7. maja 1745 pritožbi ugodila ter poverila preiskavo celjskemu deželskemu sodniku dr. Ivanu Adamu Menhartu. S tem se je začela nova doba trpljenja za vse tri »zločince«. Dne 24. maja 1745 je bila Apolonija Heric znova aretirana. Par dni kasneje so zaprli še Nežo Heric in Simona Kuglerja, Kugler pa je umrl po 108dnevnem zaporu v ječi. Brez dvoma je kazensko postopanje pospešilo njegovo smrt in ga zato lahko smatramo kot *zadnjo žrtev*, ki je zgubila v Sloveniji življenje zaradi čarovniške blodnje. Mati in hči Heric pa ste srečno dočkali konec te pravde. Dne 8. julija l. 1746 je namreč notranjeavstrijska vlada odobrila sklep sodišča, da se kazensko postopanje ustavi »ab instanzia« t. j. zaradi pomanjkanja dokazov. *Dne 15. julija 1745 sta bili zadnji doslej znani slovenski čarovnici izpušteni na prosto.*

Glavna obtoženka Apolonija Heric je morala zaradi neumnosti svojih sorojakov presedeti v ječi 418 dni. Očividno je sodnik Menhart rešitev pravde namenoma zavlačeval. Ni mu pa bilo toliko, da se prikupi Veržencem, temveč zaradi lepega zaslužka. Vsaj je »zaslužil« v tem času na dietah, postovalnih stroških, pristoibinah itd. za tiste čase naravnost ogromno vsoto 454 fl 13 kr. Stroški za prehrano Apolonije Heric so znašali 52 fl 15 kr, ostali stroški (za čuvarja itd.) pa 41 fl 18 kr. Vse te stroške bi morali povrniti Apolonija Heric in njena hči. Ker pa nista imeli gotovine, sta morali

prodati vse svoje uborno imetje. Zadnji čarovniški proces v naših krajih se torej ni končal s smrtjo na morišču; pač pa je spravil povsem nedolžno rodbino na beraško palico. (Beck-Widmanstetter »Die Hexe von Wernsee« v »Grazer Tagespost« leta 1884 št. 23, 24, 28, 31 in 36; Byloff str. 80—82).

VI. poglavje

Splošna določila o čarovništvu na Sp. Štajerskem in statistični podatki

Kot dodatek k opisanim čarovniškim procesom hočemo navesti še nekatera splošna poročila iz sodobnih virov, ki nam dokazujejo, da je vera v pogubno moč demonov in čarovnikov v tej dobi na Spodnjem Štajerskem splošno razširjena. Omejiti se moramo seveda na tista poročila, ki so s čarovništvom v *neposredni* zvezi in izpustiti vsa skoraj nepregledna poročila, ki nam pripovedujejo le splošno o vražah in praznoveststvu našega naroda.

Gruden (str. 1072) nam pripoveduje, da se je pojavila okoli l. 1500. v okolici Cmureka (torej na naši jezikovni meji) neka čarovnica, ki je povzročila nenadni izbruh epidemije. Žal, da ugledni pisatelj ne navaja vira. To bi bilo namreč važno, ker bi bilo to najstarejše poročilo o (modernem) čarovništvu v naši domovini.

Zelo poučna so poročila glasovitega štajerskega deželnega profosa *Jakoba Bitnerja*.¹ Dne 20. maja 1589 poroča

¹ L. 1579. so ustanovili štajerski deželni stanovi mesto deželnega profosa (steierm. Landprofos), t. j. nekega policijskega načelnika, ki naj bi skrbel za javni red in mir, nadziral ceste, mostove itd. Prvi deželni profos je bil Jakob Bitner (Bithner), ena najmarkantnejših oseb tega časa. Rojen je bil ok. l. 1530 na Saksoskem (Heringen), študiral v Nemčiji pravo, modroslovje t. dr. ter postal slednjič sodnik v Rotenmannu (Zg. Štajersko). L. 1580. je bil imenovan za deželnega profosa ter je opravljal to težavno in odgovorno službo okoli 20 let. Za ta poklic je bil Bitner naravnost ustvarjen. S svojimi hlapi in biriči je neprenehoma ob vsakem vremenu in letnem času potoval po celi deželi, se pojavil nenasdoma zdaj tu zdaj tam, preganjal zločince, cigane (ki so se v tem času pojavili v deželi), čarovnike itd. ter jih izročal sodiščem, krotil in kaznoval pliance in razgrajbače, spravil domov nezveste može in žene, urejeval domače spore, nadziral trgovce in obrtnike, skrbel za zdravje

namreč deželnim stanovom iz Celja: »... Nato sem na željo nekaterih ubral pot v Maribor, odtod pa v Celje. Če tudi nisem doslej dosti opravil, so smatrali mnogi za umestno, da se zadržujem tu še dalje, da napravim čarovnikom strah, ker bi po njihovem (prosilcev) mnenju moja navzočnost preprečila mnogo zla iz strahu čarovnikov pred menoj.« (St. G. Bl. II (1881.) str. 237, Byloff str. 360; Gubo: Cilli str. 221 i. dr.) V drugem pismu istega časa pa poroča, da ni nikjer toliko čarovnic kakor v okrožju mariborskega deželnega sodišča. Žal da nima mestni sodnik zato nevarno sodrigo pravega razumevanja, ker čarovnice kar izpusti, če mu jih prižene. L. 1584 je polovil v Slovenskih goricah štiri čarovniške babe. Pa samo v enem primeru se mu je posrečilo spraviti neko čarovnico iz Jarenine na natezalnico. Ta ženska je bila bogata in je imela dobre zagovornike, posebno neko ugledno gospo Leisser, tako da se ji ni nič zgodilo. (Če bi Bittner živel 80 let pozneje, bi se gotovo ne pritoževal o malomarnosti čarovniških sodnikov!) Pripoveduje tudi, da znajo čarovnice s pomočjo kristalov videti skrite reči, nedolžne deklice iz nohtov brati zaklade itd. (Gl. opomba št. 51.).

L. 1637. so raziarjeni kmetje v okoličini Maribora ubili nekoga *Martina Suhija*, ker je bil baje nevaren čarovnik. (Byloff: Frieddauer Prozesse). Slični primeri linčanja so se brezdvomno večkrat pripetili, če tudi nimamo drugih poročil.²

pazil na to, da so se izpolnjevali predpisi o nošenju oblek, in da niso ljudje preveč potratno živeli, vidiral in izdajal potne liste, nadziral ceste, mostove itd., skratka urejeval skoraj vse javno in zasebno življenje. Službo je opravljal z neverjetno spretnostjo, natančnostjo. Mož je bil tudi zelo izobražen ter se je pečal z znanostjo in umetnostjo, posebno s klasičnimi jeziki. O svojem delovanju je napisal mnogo poročil štajerskim stanovom (sedaj v graškem arhivu), ki so važni viri za takratno kulturno zgodovino. Ker je bil veren in prepričan protestant, je bil l. 1600. (za časa protireformacije) odstavljen in je kmalu nato umrl. Profosi so se ohranili do l. 1775. Noben njegov naslednik na se ne more primerjati z Bittnerjem. (Zahn).

² Takí primeri pa so nam znani iz drugih krajev. Tako so n. pr. hrvaški kmetje l. 1685. sežgali v Zagrebu neko čarovnico, ker je baje povzročila točo. (Valvasor XII. knjiga I. pogl. na koncu; izdaja 1877).

Že večkrat imenovani odlični jurist *Nikolaj pl. Beckman*, ki je sam vodil čarovniške procese pa poroča (1688): »Čarovništvo je žal v tej deželi (Štajerska) pri navadnih ljudeh tako razširjeno in tako prikrito, da imajo vse deželska sodišča in krvni sodniki s to prokletu čarovniško sodrigo dovolj opravka in da jo kljub temu ne morejo iztrebiti.« (Fr. M. Mayer: »Geschichte der Steiermark«, str. 367.)

Slednjič omenimo še poročilo znanega pridigarja in pisatelja *Abrahama a Santa Clara*. Če se tudi nanašajo njegova poročila predvsem na Zg. Štajersko, imajo tudi vrednost za naše razmere. Tako piše n. pr.: »Cenjena vodina Štajerska je utrpela izza l. 1674. zaradi te proklete čarovniške sodrige veliko škodo, kakor nam dokazujejo lastne izjave oseb, ki so bile usmrčene v Feldbachu, v Radgoni, v Voitsbergu, v Grauweinu (Gratwein pri Gradcu) in še v drugih krajih.« Potem pripoveduje, da so napravile čarovnice meseca junija 1688 pri Gradcu veliko točo in nadaljuje: »Nekatere (čarovnice), ki so bile potem po zaslišanju sežgane, so priznale, da so vrgle najvišje blago in najsvetejše hostije v svinjska korita in jih z batí zadostno zmečkale, tako da je po njihovem mnenju tekla iz hostij kri. Kljub temu so nečloveško in otople v hudobiji polile najsvetejšo skrivnost z umazano vodo in zmešale vse s staro metlo. Naenkrat se je nebo stemnilo in začela padati toča tam, kjer se jim je zdelo.« Nehote se spomnimo na onečaščenje hostij, ki so jih uganjale naše čarovnice na Spod. Štajerskem. Pisatelj pravi, da nastanejo toča, viharji i. dr. često iz prirodnih vzrokov, poudarja pa, da imajo čarovnice tako moč, ker imajo ljudje na jeziku večkrat ime satana kakor ime pravega Boga. Nato še našteva razne čarovnije in sklene poročilo, da se je slišalo o čarovništvu na Štajerskem že toliko, da bi se moglo samo o tem, kar se je zgodilo med leti 1675 in 1688 napisati celo knjigo. »Sto in sto takih primerov bi lahko še navedli, mi pa se zadovoljimo samo s temi.« (Soldan, II., str. 90—91.)

Naj veljajo te besede očeta *Abrahama* tudi za nas. Kaiti tudi mi bi še lahko navedli mnogo splošnega o teh strašnih zaslepljenih časih. Pa že to, kar smo povedali zadostuje, da vidimo, kako je čarovništvo prešlo našemu narodu v kri in meso in da razume-

mo, da so bili čarovniški procesi že nekaka »narodna potreba«.

Koliko oseb se je moralo zagovarjati pred sp. štajerskimi sodišči zaradi čarovništva in koliko žrtev je zahtevala ta blodnja se ne ve in se točno število ne bo dalo nikdar ugotoviti. Najvažnejši viri, sodni spisi, so se često izgubili ali celo namenoma uničili. Tako so n. pr. pred kakimi 40. leti vrgli v Dravo dva voza starih sodnih spisov, ki so se nahajali na Vurbergu, ne da bi jih poprej pregledal kak strokovnjak. Med temi je bilo brezdvomno mnogo čarovniških procesov. To je

tudi vzrok, da vemo o vurbërških procesih le malo, čeprav omenjajo že starejši pisatelji (n. pr. Puff), da je bilo tu mnogo čarovniških procesov. Mnogo spisov je še v raznih gradovih, samostanih itd. in čakajo, da jih najde večšak. Tudi občinski zapisniki, mrtvaške knjige, korespondence iz teh časov itd. utegnejo vsebovati marsikake važne podatke. Tako ostane našim kulturnim in pravnim zgodovinarjem, ki se hočejo pečati s tem gotovo interesantnim in važnim predmetom, še mnogo dela.

Sven Larsen

V Efežu

Med razvalinami maloazijskih mest je Efez najpomembnejši kraj. Tu je stal Artemision, najsijajnejše sedmerih čudes sveta s kipi Fidijsa in Praksitela. V tem mestu, čigar rani kulturni napredek naravnost zbega človeka, je predaval filozof Heraklit svoj nauk o večnem teku stvari. V kakšnem blišču in sijaju je šele moral plavati Efez za časa rimskih cesarjev! Toplice, knjižnica in gledališče so zgovorne priče tiste davnine. Slednje je tudi za zgodovino krščanstva velike važnosti. Tu se je odigral prizor, ki je popisan v zgodovini apostolov (19. poglavje). Množica, nashčuvana po srebrarju Demetriju, je več ur demonstrirala zoper Pavlov nauk in je ponavljala klic: Velika je Diana Efežanov! Tu je nastala ena prvih krščanskih občin, tu je deloval in umrl Janez Apokaliptik. V Efezu je l. 1431. zboroval ekumenski koncil, ki je proglasil Marijo za Mater božjo.

Še v zgodovinski dobi je ležalo mesto v zalivu ob morju. Tekom zadnjih 3000 let pa se je struga reke Kaystre docela izpremenila in ustvarila novo topografsko sliko. Danes leži Efez dve uri od morja. Loči ga od njega močvirnata ravnina. Posebnost te neznatne reke je vplivala celo na tri zgodovinske dobe mesta. Jonski Efez (1000 do 290 l. pr. Kr.) je ležal na vznožju Artemidnega templja blizu Panajir Dagh. Ko se je začel zaliv zasipavati, je preložit genijalni Lizimah sedež mesta proti zapadu. Ta helenistično-rimsko-bizantinski Efez je postal poleg Aleksandrije in Selevkije najvažnejše pristanišče v

Orijentu in se je držal v tej poziciji do l. 1000 po Kr. Postopno zamočvirjevanje luke pa je povzročilo, da so direktno zvezo z morjem docela izpodrezali. Bizantinsko-seldžusko mesto se je razprostiralo okoli griča Ajasoluka in je še nekaj časa cvelo. L. 1426. pa je prešlo v turško posest.

Pred petdesetimi leti je bilo antično mesto še razprostranjeno razvalina. Šele po zaslugi Angleža J. T. Wooda, ki se je trudil, da je ugotovil lego Artemisiona, so pričeli odkopavati razvaline in odkrili svetišče. To delo je pozneje nadaljeval Avstrijski arheološki zavod. Od l. 1926. pa vodi ta dela Josef Keil s pomočjo bogoslovca Adolfa Deissmanna.

Iz Smirne se pride v Efez po jako udobni poti. Po triurni železniški vožnji izstopi potnik na postaji Seldžuk, sledi loku iz starega materijala zgrajenega bizantinskega akvedukta in dospe do spodnjega zidu bizantinske naselbine na Ajasoluku. Tu stoje mogočna, z dvema stolpoma flankirana vrata, ki so znana pod imenom »Vrata nasledovanja«. Od tam naprej se je treba vzpenjati. Kmalu stojimo pred izkopano cerkvijo Janeza Bogoslovca. Nad njegovim grobom je dal cesar Justinijan zgraditi kupolasto baziliko, ki se je po svoji lepoti lahko kosala s cerkvijo apostolov v Carigradu. Ves srednji vek je bila ta cerkev jako na glasu, dokler je niso naposled Seldžuki v 14. stoletju izronali. Ostalo je napravil čas — stavba je jela razpadati.

Izkopavanje prof. Keilsa je pokazalo ostanke te velikopotezne stavbe. Zavzet stoji človek pred tem čudsom iz plemenitega materiala. Razsežnost zgradbe navda gledalca z nepopisnim začudenjem. Marmor teh zidov, stebrov in pilastrov se blišči v najčistejši belini. Stebri in zidovi se dvigajo tri do štiri metre nad temelje. Bazilika je bila zidana v podobi križa. Podolgovata ladja je imela dve kupoli, vsak stranski podaljšek pa po eno. Poleg tega je bil še osrednji prostor za kupole. Na tem mestu so našli v podzemlju še cel sistem podzemskih izb. Ležale so pod glavnim oltarjem. Sodijo, da izvira vse to iz časa pred cesarjem Justinijanom. Domnevajo tudi, da je bil v enem teh prostorov Janezov grob. Vse, kar se je našlo v baziliki, so prenesli v neko grško cerkev, ki stoji v bližini.

Obiskali smo potem džamijo Iza in smo imeli priliko občudovati eno največjih stavb seldžuške umetnosti. Ta džamija je bila že večkrat obravnavana. Od umetniško popolnih arabskih napisov nad glavnim portalom so se docela ohranili islamski odlitki. Stavba pa se neusmiljeno kruši. Kmalu pojdejo po zlu divne fajanse osrednjih kupol. Pod džamijo pa leže v močvirnatem rokavu zadnji ostanke Artemizona v stebrih! Cerkev, džamija, tempelj! Na majhnem prostoru zastopniki treh svetov v razvalinah! Kako neizbrisno pričevalo o neprestanem menjavanju stvari!

Efez cvetoče dobe je ležal med dvema planinskima sistemoma, med Panajir in Bülbül-Daghom. Ogledali smo si stadion, koncilsko cerkev, terme v bližini starega pristanišča, šli smo po Arkadiani, široki marmornati cesti, proti rimskemu gledališču, obiskali Odeum in Celzusovo knjižnico.

Večji del prostega časa pa smo porabili za ogled novih izkopavanj, ki so prekosila vsa naša pričakovanja. Posebno velik vtis nam je napravil poset cerkve sedmerih spečih mladeničev na vzhodni rebri Panajir Dagma. Do današnjega dne se je ohranila legenda o sedmerih krščanskih mladeničih, ki so za preganjanja kristjanov pod cesarjem Decijem zaspali in se šele zbudili, ko je nastopil vlado v Carigradu Teodozij Veliki. Ta vladar je baje nad njihovim grobom zgradil cerkev. Sedem metrov globoka, v skale vodeča jama s posameznimi grobovi je že od nekdaj

znana. Grkom in celo Turkom je bila sveta in nedotakljiva. Kail in Deissmann sta l. 1926. tukaj zastavila lopate. Izkopavanja so odkrila cel kompleks katakomb in mavzolejev s stotnami krščanskih grobov. Sredi njih je stajala v skalo vsekana cerkev s kupolo z apsidjo in stranskimi vdolbinami in s prekrasno ohranjenim mozaikom v tleh. Glavno pokopališče izkazuje množino grobov v vdolbinah. Celo v tleh so grobovi, na katerih so našli lepe nagrobne plošče. Pot do njih vodi skozi posebno vdolbino v severni zunanji steni. To je cela katakomba. Vzdolž obeh strani dobro obzidanega hodnika je izvotlenih deset prostorov, katere so oplenili že v srednjem veku. Iz epigrafov se da sklepati, da so bili mladeniči pokopani najbrže tukaj.

Nadaljnji uspeh zadnjih izkopavanj je delna sprostitev stavbe na severni strani stadiona, ki predstavlja velikanski kompleks prostorov za kopanje. Tudi helenistični gimnasion v Pergamonu je bil razširjen po Rimljanih, ki so ga izpopolnili s termami. Tu je nakopičenih toliko zanimivih reči, da se laiku kar zmede štrana. Tik ogrevalnice (kaldarija) s kurišnimi napravami in njenega cevne sistema se drži palestra, skozi katero dospeš v prostorno dvorano. Stebri, pilastri in ostanke deloma rekonstruiranega ogrodka dado slutiti, s kakšno razkošnostjo je bilo vse to opremljeno. Vse to je bilo posvečeno Artemidi in cesarju Antoniju Piju (200 let po Kr.). Pred vdolbino, obzidano z marmorjem, stoji oltar, na katerem so žrtvovali cesarju. V tem prostoru so našli niz kipov v naravni velikosti, poleg drugih predmetov kip lovca in Asklepiosa ter posnetek Ikarovega reliefa. Omembe vreden je tudi oddelek za odpadke, ki je v zvezi s palestro. Ta prostor je imel dotok vode in v njem so našli sedeže iz marmorja.

Nismo imeli dovolj časa, da bi si ogledali vse izkopine. Izkopavanja se nadaljujejo s podporo Johna Rockefellerja mlajšega. V Ajasoluku nismo mogli prenočiti, ker je kraj zelo mrzličav. Odneljali smo se torej skozi Scalonovo v Söke. Vožnja po tej gorski cesti visoko nad morjem, ki odpira razgled na z rahlo višnjevo barvo oblite Jonske otoke, se v pogledu lepote pokrajinskega sveta more primerjati samo s Sicilijo in Monte Carlom.

J. Pap

Prstan

Velik slavnostni večer v Pelikaniji, na čast angleškemu poslaniku. Gostitelj ministrski predsednik Pelikanije. Odlična družba sedi okolu ovalne mize, med njimi tudi knezoškofi; zakaj Pelikanija je dežela trdne vere in nesomajne morale.

Kljub temu se je zgodilo nekaj mučnega. Neki gospod je prosil knezoškofa iz Lukrecije, naj mu pokaže čudoviti prstan, ki ga je imel na roki. Knezoškof je snel obroček s prsta ustrezljivo, dasi ne brez muke. Izročil ga je sosedu pri mizi, ki se je zanimal zanj. Ta ga je dal naprej... in tako je napravil prstan pot okolu mize ter nenadoma izginil.

Lahko si predstavljamo poparjenost, ki se je polastila vsch gostov, čeprav se ni pokazala na obrazih. Pogovor je hipoma obtičal, vsak se je skušal obvladati in nastal je tisti leden mir in viharna tišina, ki spremlja vedno velike skandale, položaj, ki ga poznamo, če ne že iz zgodovine lastne dežele, pa vsaj iz kronike. Slednjič se je ministrski predsednik osrčil. Vstal je in spregovoril ob mrtvaški tišini naslednje besede:

»Gospoda, pomotoma je nekdo izmed gostov pozabil prstan Eminence pri sebi. Treba je torej ukreniti tako, da pride amulet nazaj brez neprijetnosti. Vsak izmed nas je pripravljen pomagati nesrečniku in mu nuditi prijetno priložnost, da vrne prstan. Gospodal Sredi mize stoji srebrn pladenj, vsem nam enako dosegljiv. Ugasnili

bomo luč in tisti, ki se ga tiče, naj položi prstan na podnos. Čim bomo slišali, da je predmet padel, bo luč zopet zagorela, mi pa bomo imeli prstan. Upam, da vsi odobravate moj predlog.«

Z veseljem je družba pozdravila to pametno in taktno rešitev. Ugasnili so luč in čakali z napetim živci, dokler ni na mizi zazvenčalo. Vsi so se globoko oddahnili. Luč je zopet zagorela, vsi pogledi so obstali na sredi mize... Tudi pladnja ni bilo več.

ANALFABETIZEM NA SVETU

»Bureau of Education« v Newyorku je pravkar objavil poročilo o nepismenosti. V zadnjih 50 letih se je v Zedinjenih državah zmanjšala negramotnost — da porabim ruski naziv — za 14%. L. 1870. je bilo 20% prebivalstva, ki ni znalo pisati in čitati, leta 1920. so zaznamovali le še 6%. V nekih manjših evropskih državah, ki so bile dolgo nezavisne, ni skoro nobenih analphabetov. n. pr. Danska, Švedska, Norveška. V treh velikih narodih Kitajski, Rusiji in Turčiji, kjer biva 590 milijonov oseb so nedavno vlade uvedle brezplačen pouk. Kitajski pokret, da se odpravi klasični jezik in privzame »pej-hua« za slovstveno izrazilo, je dosegel najrazbirljivejši načrt, da se spremeni pismeni jezik in odpravi analphabetstvo. Ako se zdaj 300 milijonov Kitajcev navadi brati, se bo svetovna nepismenost skurčila za več ko tretjino. Na Japonskem bodi v šolo 99% otrok, v početku tega veka jih je bilo samo 31%. Na Filipinih, in v Porto Ricu, kjer je bila vednost prih snjena zgolj izbrancem, je Unija l. 1906 napravila to stanje: pri 10 milijonih otrocih, v se je nepismenost znižala na 30%.

Današnja umetniška priloga

»Grintovec in Skuta s poti v Kamniško Bistrico«, po fotografiji naše najboljše amatерke gđc. Dane Kuraltove.

»ŽIVLJENJE IN SVET« stane celoletno 80 Din, polletno 40 Din, četrtletno 20 Din, mesečno 8 Din. — Posamezne številke stanejo v podrobni prodaji samo 2 Din. — Naroča se pri upravi, Ljubliana, Knafličeva ul. 5.
Naročnina za inozemstvo. ITALIJA četrtletno 8 lir, polletno 16 lir, celoletno 30 lir. FRANCIJA mesečno 4 franke. ČESKOSLOVASKA mesečno 6 kron. AVSTRIJA mesečno 1 šiling. AMERIKA in ostalo inozemstvo 1 in pol dolarja na leto.

Urejuje Božidar Borko. — Izdaja za konzorcij Adolf Ribnikar. — Za »Narodno tiskarno d. d.« kot tiskarnarja Fran Jezeršek. — Vsi v Ljubljani.

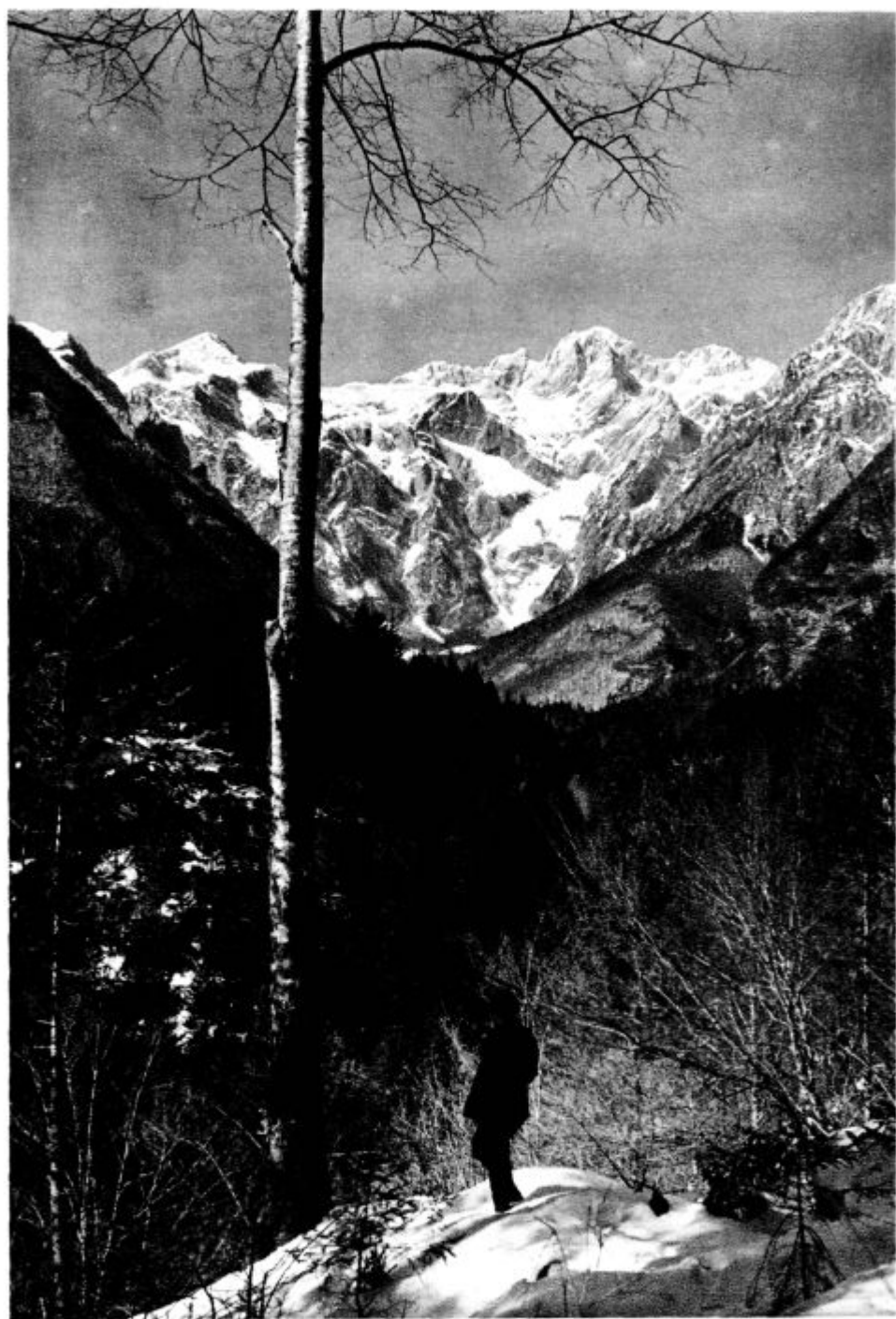

Foto Dana Kuraltova

Grintovec in Skuta s poti v Kamniško Bistrico